

DOSELJENICI I OBLIKOVANJE AMERIČKOG DRUŠTVA: NEW YORK U 19. STOLJEĆU

Radiček, Josip Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:683345>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

**DOSELJENICI I OBLIKOVANJE AMERIČKOG DRUŠTVA:
NEW YORK U 19. STOLJEĆU**

Diplomski rad

Josip Ivan Radiček

Mentor:

dr. sc. Filip Šimetin Šegvić

Zagreb, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. AMERIČKO USELJENIČKO DRUŠTVO	4
2.1. Sjedinjene Američke Države u 19. stoljeću: geopolitika i društvo.....	4
2.2. Useljavanje u Sjedinjene Države tijekom 19. stoljeća.....	9
3. NEW YORK CITY: NASTANAK VELEGRADA	14
3.1. Grad imigranata: Irci, Nijemci i doseljenici iz Zapadne Europe.....	14
3.2. Gospodarstvo, politička previranja i nemiri.....	20
3.3. Daljnje naseljavanje Sjedinjenih Država, skandinavski i njemački imigranti.....	25
4. VRHUNAC <i>MELTING POT</i>A U DRUGOJ POLOVICI 19. STOLJEĆA	28
4.1. Novi valovi imigracije: Židovi, Talijani i austrougarski imigranti.....	28
4.2. New York City i Afroamerikanci.....	37
4.3. Ekonomija i reforme u gradu.....	39
5. ZAKLJUČAK	43
LITERATURA.....	45

1. UVOD

Thomas Paine je napisao: „Europa, a ne Engleska, je zemlja roditelj Amerike“.¹ Ta konstatacija je vjerojatno manje uočljiva danas, ali u 19. stoljeću to je bila činjenica. Ta činjenica bila je naglašena u New Yorku kao gradu koji je bio prepoznat kroz to stoljeće, ali i kasnije, kao mjesto „prilika“, mjesto koje je, iako vrlo specifično, bilo u nekom smislu umanjena slika Sjedinjenih Američkih Država.

New York City poznat je i kao „The Big Apple“, „Gotham“, „Melting Pot“, „Betonska džungla“, „Grad koji nikad ne spava“. Svi ti nadimci, iako ne potječu iz istoga vremena, daju jasnu sliku grada koji se krije iza njih. „Gotham“ će mnogi danas poistovjetiti s popularnim strip junacima (i potom filmskim junacima), Batmanom i Bruceom Wayneom, no naziv Gotham proizašao je od Washingtona Irvinga i njegovog satiričkog lista *Salmagundi* (1807.). Radilo se o nekoj vrsti političkih komentara, s udjelom društvene satire, no list je bio ujedno i proslava mlade republike i demokracije koja se živjela na ulicama i javnim prostorima. Također, Irving je u njemu otvarao i ozbiljna politička i međunarodna pitanja, poput ženskih prava, biračkog prava, vladine korupcije, pa čak i pitanja društvenih klasa. Tako Irving namjerno upotrebljava ambivalentan pojam Gotham koji označava stari grad na području Manhattana odnosno New York, a izvodi se od anglosaksonskog „Goat's Town“, sela u blizini Sherwoodske šume, odnosno mitskog mjesta budalastih i jednostavnih ljudi u srednjem vijeku.²

Ovaj rad se temelji na povijesti više valova useljavanja u New York City, a posljedično i u Sjedinjene Države. Od važnijih valova iseljavanja svakako će biti obrađeni sami početci i razlike između kolonijalnih doseljenika (*colonial settlers*) te njihovih potomaka od imigranata, obraćajući pozornost kako će razlike između tih zasebnih kategorija zapravo nestajati tijekom 19. stoljeća. Također naglašeno će biti i pitanje klasnih podjela koje su se često ispreplitale s porijeklom, ovisno o situaciji, nekada nacionalnim, nekada vjerskim, nekada rasnim ili ekonomskim razlozima. Po pitanju imigracije na prostor New Yorka, rad je podijeljen na dva glavna velika vala, jedan s početka stoljeća pa sve do Američkog građanskog rata, kada je još regulacija useljavanja bila slaba ili nikakva (*open door policy*) te kada su se doseljavali dominantno narodi s područja zapadne i sjeverne Europe. „Drugi val“ karakterizirao je, unatoč većoj regulaciji, još veći broj migranata, pretežno s područja južne, jugoistočne i istočne Europe.

¹ Thomas PAINE, *The Complete Writings of Thomas Paine*, vol. 1 (New York: The Citadel Press, 1945.), 19.

² Edwin G. BURROWS – Mike WALLACE, *Gotham: A History of New York City to 1898* (Oxford-New York: Oxford University Press, 1998.), xii-xiii.

Uz sve to na početku će biti rečeno i nešto općenito o SAD-u i političkim i geopolitičkim zbivanjima koja su uključivala Sjedinjene Države. Proces koji je pokrenula industrijska revolucija snažno se odrazio na njih, kada je između ostalog i zbog razlika između europske jezgre i periferije došlo do velikih iseljavanja.

Istraženost nekih tema koje se vežu uz društvene, ekonomske, urbane i kulturne aspekte New Yorka dosegla je već vrlo visoki stupanja. No kada je u pitanju povezivanje pitanja imigracije sa spomenutim aspektima ili fenomenima, istraženost teme pada zapravo na nekoliko važnijih knjiga i autora. Ponajprije se ističe velika knjiga Edwina G. Burrowsa i Mikea Wallacea *Gotham: A History of New York City to 1898* (1999.), koja je zapravo veliki pregled povijesti grada sve do kraja 19. stoljeća, uz jaki fokus na političku i ekonomsku povijest. Kada je u pitanju imigracija, knjiga Tylera Anbindera *City of Dreams: The 400-Year Epic History of Immigrant New York* novijeg datuma (2016.) odlično povezuje aspekte socijalne historije s imigracijom, ali i daje sjajan pregled života pojedinaca koji su bili veoma važni za povijest NYC-a. Jako malo knjiga i članaka se bavi pitanjem Afroamerikanaca u gradu, pa treba naglasiti da je ta tematika u literaturi vrlo slabo i loše obrađena. Krize izazvane glađu, socijalnom nejednakošću, vjerskim progonima i ratovima bile su okidač velikih migracija iz Europe. Koliko je zapravo korijen razloga odlaska igrao ulogu u kasnijem životu u New Yorku i asimilaciji imigranata u gradu biti će jedno od važnijih pitanja u ovom radu. Važno je govoriti i o tome da je kroz 19. stoljeće New York zapravo na većini svoga teritorija bio sazdan od vrlo siromašnih i derutnih dijelova koje su većinom nastanjivali novo pridošli imigranti. Kako je to utjecalo na njihov kasniji život u široj zajednici također je pitanje koje zahtijeva duboku analizu, baš kao i socijalna pitanja i pitanja radničkih prava te koliko se razlikovala teškoća rada i života pridošlih imigranata u New Yorku u odnosu na njihove živote u matičnim državama. Poglavlje „Useljavanje u Sjedinjene Države tijekom 19. stoljeća“, iznosi okvirni prikaz situacije u cijelom SAD-u po pitanju imigracije, a pitanje imigracije u samome New York City će detaljno biti opisano u drugom i trećem poglavlju.

Naglašeno je i pitanje kako su se određene skupine lakše ili brže asimilirale u društvo, a neke jako teško i sporo te koji su faktori utjecali na to, dakako na samom primjeru New Yorka. Izdvojivši nekoliko važnijih skupina prema nacionalnom, etničkom ili vjerskom identitetu (Irci, Nijemci, Talijani, Židovi i Afroamerikanci), o svakoj će pojedinoj skupini biti riječi putem rezimiranih prikaza, odgovarajući na pitanje kako je njihovo imigriranje ne samo obogatilo društvo u koje su stizali, već kako je zapravo i povezanost unutar tih samih skupina imala različite pravce. Također će se pokušati odgovoriti i na pitanje kako su spomenute skupine zbog velike blizine življenja u samom gradu bile na neki način prisiljene učiti same o

sebi i svojoj kulturi, što je u matičnim zemljama većinom bilo nemoguće ponajviše zbog geografskih faktora koji su ih odjeljivali jedne od drugih. Kako New York postaje *melting pot* i zašto je poseban u odnosu na ostatak SAD-a biti će možda i najvažnije istraživačko pitanje na koje se pokušava odgovoriti u ovom radu.

2. AMERIČKO USELJENIČKO DRUŠTVO

2.1. Sjedinjene Američke Države u 19. stoljeću: geopolitika i društvo

Američka neovisnost izborna je 1776., kada su se američki doseljenici („prvi građani“) ili *settlers* oslobodili vlasti Britanskoga Carstva. Bio je to početak procesa stvaranja američke nacije kao pojma koji će se mijenjati kroz 19. stoljeće, ali uz jasne zasade u samom Ustavu i pravnom sustavu Sjedinjenih Američkih Država. Važna je pritom bila i mitologizirana politička galerija „oca osnivača“ (*founding fathers*) i drugih zaslužnih pojedinaca, koja je potom uključivala i različite pojmove, mjesta, toponime, predmete, pjesme, itd. Već tada je bilo jasno da Amerikanci sebe vide kao jedinstven i poseban narod sazdan od tzv. graničara (*frontiersman*) i miješanja različitih etničkih skupina i naroda, ali tada još ne u razmjerima koji će do kraja 19. stoljeća obilježiti zemlju. Jedan od velikana povijesti SAD-a Alexander Hamilton smatrao je da imigranti mogu pozitivno doprinosti zemlji, te da bi ih trebalo izjednačiti američkim doseljenicima.³ Naravno, on se tada referirao na europsku imigraciju kao jedinu poželjnu, u duhu liberalnog razmišljanja toga vremena.

Od samih početaka postojanja Sjedinjene Države gaje snažan osjećaj samostalnosti i neovisnosti u vanjskopolitičkim pitanjima te provođenje politike na jasnim principima koji proizlaze iz jedinstvenog ustava. Država je to s kapitalističkim osnovama te snažnim individualcima kao faktorom napretka i stabilnosti. Već spomenuti Alexander Hamilton, koji je između ostalog obavljao dužnost ministra financija u administraciji predsjednika Georgea Washingtona, bio je zagovaratelj jake savezne vlade i jačanja industrije, što je svakako došlo kao predmet rasprave, pogotovo u doba kada je SAD sve više bio na putu prema ratu s Britanskim Carstvom početkom 19. stoljeća.⁴ Treba svakako naglasiti da su Sjedinjene Države zemlja koja se kroz cijelo 19. stoljeće mijenjala, u fizičko-geografskom smislu. Početak procesa pojavljivanja SAD-a na svjetskoj sceni vrijeme je Thomasa Jeffersona. On je zagovarao pragmatičan pristup u širenju utjecaja i teritorija zemlje, s naznakom da se ipak ne uključuje u ratove, jer je htio popraviti u vlastitoj državi greške „starog svijeta“ i stvoriti dugoročno održivije društvo, bez boljki Starog poretka, poput korupcije, obmana i socijalnih nejednakosti unutar kojih je vlast imala samo uska elita.⁵ U njegovo vrijeme je SAD pokušavao voditi profrancusku politiku, što je odmah bilo u suprotnosti sa Britanskim

³ Richard A. EASTERLIN - David WARD - William S. BERNARD - Reed UEDA, *Immigration: Dimensions of Ethnicity* (Cambridge-London: Belknap Press of Harvard University Press, 1982.), 80-81.

⁴ Howard CINCOTTA, ur., *Američka povijest: kratki prikaz* (Zagreb: Informativna agencija SAD, 1998.), 120 – 121.

⁵ William L. BARNEY, *A Companion to 19th Century America* (Malden, Mass.: Blackwell Publishers Inc., 2001.), 89.

Carstvom. Jefferson je također između ostaloga bio i trgovac, robovlasnik i jedan od najvećih protivnika Indijanaca.⁶ Važan posao 1803. godine su obavili ministri Robert Livingston i James Monroe, kada je kupljen ogroman teritorij Louisiane (*Louisiana purchase*) od Francuza. Realnost Sjedinjenih Država u to vrijeme, početkom stoljeća, bila je ipak vrlo mala vojska i mornarica, a to se nastavlja i u doba Jamesa Madisona.⁷ Dio problema za zemlju leži i u strahu od tiranije i stajaće vojske, pa su se *jeffersonianski* pouzdali u državne milicije.

Za Sjedinjene Države je tako Rat iz 1812. (*War of 1812*) bio jedan od važnijih u njihovoj povijesti, dok je iz perspektive Britanskog Carstva zapravo to bio samo još jedan manji, sporadični rat na rubovima velikog Imperija. Neki uzroci Rata 1812. bili su između ostaloga i nacionalni ponos, teritorijalna ekspanzija (zagovarana od strane nekih ratnih „jastrebova“ iz Kongresa), problemi s Indijancima i osjećaji „nacionalna nesigurnosti“.⁸ Rat je bio vrlo loše i nesposobno vođen, gledano iz američke perspektive, no na njihovu sreću britanske vlasti bile su zaokupljene Napoleonovim napredovanjima u Europi pa je tako u Belgiji 1814. godine postignut „status quo ante bellum“ između Britanskog Carstva i Sjedinjenih Država.⁹

Na jugu SAD-a, u Teksasu, veliki broj američkih doseljenika zabrinjavao je središnje meksičke vlasti. Iako je James Monroe sa svojom doktrinom bio naklonjen neovisnosti latinskih republika, uključujući i Meksiko, sukob je bio neizbježan. U Teksasu Meksiko uspostavlja diktaturu: pobuna Teksašana ugušena je krvlju 1836. godine.¹⁰ Nakon poznate opsade Alama i Bitke kod San Jacinta došlo je do osiguravanja neovisnosti Teksasa kao republike.¹¹ Iako na početku Unija (SAD) nije htjela anektirati Teksas, meksička vlada Santa Anne je upozorila da će, ako se to dogodi, Meksiko odgovoriti ratom. Amerikanci su na sebe gledali kao na zapadnjake, skoro pa „nadjude“ u odnosu na Meksikance, pa su tako iz redova Demokrata zagovarali totalnu okupaciju Meksika, što su prenijele i novine *The Washington Union*.¹² Predsjednik iz redova Demokratske stranke, James Polk, smatrao je da Teksas treba anektirati a Oregon ponovno zauzeti, pritom naglašavajući da treba kazniti Meksiko jer su prolili američku krv na američkom teritoriju.¹³ Također je smatrao i da imaju pravo ili trebaju

⁶ Howard ZINN, *A People's History of the United States, 1492-Present* (New York: Harper & Row, 2005.), 115.

⁷ BARNEY, 90.

⁸ Isto, 91-92.

⁹ Reginald C. STUART, *Civil-military Relations During the War of 1812* (Santa Barbara-Denver-Oxford: ABC-CLIO, 2009.), 122.

¹⁰ ZINN, 135-136.

¹¹ Howard CINCOTTA, ur. *Američka povijest: kratki prikaz* (Zagreb: Informativna agencija SAD, 1998.), 154-156.

¹² ZINN, 135-136.

¹³ Isto, 134, 136-138.

posjedovati cijelu Kaliforniju (prema današnjim granicama) kao i Novi Meksiko. Sjedinjene su Države željele kupiti te teritorije, ali prijedlog je bio odbijen, tako da je američka vojska prešla Rio Grande i došla do spornog teritorija Coahuile. Meksiko je ostao prisiljen potpisati primirje, a granica je povučena na rijeci Rio Grande. Kalifornija je prodana SAD-u, a Teksas anektiran.

Za vrijeme Johna Marshalla, glavnog sudca Vrhovnog suda, federalista iz Virginije, savezna vlada je ojačana u prvoj polovici 19. stoljeća.¹⁴ Zajedno s još nekim sudcima, oblikovao je značenje i primjenu Ustava. U tom smislu jedna je od važnijih presuda *Marbury vs. Madison* iz 1803., kojom je uspostavljeno pravo Vrhovnog suda da nadzire i provjerava ustavnost zakona koje donosi Kongres kao zakonodavno tijelo. *McCulloch vs. Maryland*, sudski proces iz 1819., bio je još jedna prekretnica, zbog toga što se slijedila hamiltonska teorija da Ustav sa svojim implikacijama daje vladi ovlaštenja koja nisu izričito navedena.¹⁵

Ono što je karakteriziralo Sjedinjene Države, a pogotovo New York toga doba, bila je želja za rastom u svakom pogledu, i u svakoj grani društva, te često u praksi i pod svaku cijenu, a taj će se fenomen samo pojačavati kako je odmicalo 19. stoljeće.¹⁶ SAD-u je svakako u prvoj polovici 19. stoljeća pošlo za rukom to da se etablira kao jaka sila i geopolitički faktor u Sjevernoj Americi, nakon kupnje Louisiane 1803., pobjede u Ratu iz 1812. te pobjedi u Meksičko-američkom ratu (1846.-1848.). Unutarnja nestabilnost bit će puno više u fokusu u drugoj polovici stoljeća na relaciji sjever-jug ponajviše zbog ekonomskih pitanja i pitanja abolicije robovlasničkih odnosa.¹⁷ Nakon rata ostat će i dalje teško pitanje integracije Afroamerikanaca u američko društvo što nije bilo ostvarivo sve do šezdesetih godina 20. stoljeća.

Treba istaknuti da je 19. stoljeće bilo zlatno doba razvoja luka i lučkih gradova, a Sjedinjene Države su u tome prednjačile.¹⁸ New York je u tom segmentu kroz 19. stoljeće preuzeo glavnu ulogu i sve više rastao. Zbog svog specifičnog položaja nakon 1820. postaje najvažniji američki grad za izvoz pamuka, najvažnijeg američkog izvoznog dobra uopće. Bila je ustaljena praksa da brodovi koji prevoze pamuk isplove iz Charlestonea ili New Orleansa prema jugu, dođu do Liverpoola pa sa imigrantima i raznim dobrima doplove do New Yorka.

¹⁴ Isto, 125-126.

¹⁵ CINCOTTA, 125-126.

¹⁶ Stephan THERNSTROM, *Poverty and Progress. Social Mobility in a Nineteenth Century City*, (Cambridge – London: Harvard University Press, 1994.), 172.

¹⁷ The United States in 19th Century, The United States World War One Centennial Commission, <https://www.worldwar1centennial.org/index.php/edu-home/edu-topics/584-u-s-neutrality-1914-1917/5054-the-united-states-in-the-19th-century.html>, 11.11.2020.

¹⁸ Jürgen OSTERHAMMEL, *The Transformation of the World. A Global History of the Nineteenth Century* (Princeton-Oxford: Princeton University Press, 2017.), 275.

Bankari, preprodavači i brodovlasnici iz NYC-a su sve do Građanskog rata dominirali međunarodnom trgovinom „južnjačkih“ država.¹⁹

Ono što je u 19. stoljeću karakteriziralo Sjedinjene Države kao državu koja je još bila mlada je i tzv. „granica“ (*frontier*). Važan je bio takozvani mit o granici kao povijesnoj sudbini SAD-a i graničarima (*frontiersmen*) kao istraživačima i pionirima koji stvaraju društvo iz divljina područja današnjih saveznih država: Nevade, Oregona, Washingtona, Montane, Idahoa, Nebraske te područja Dakote (Sjeverne i Južne Dakote).²⁰ Na Sjedinjene Države se gledalo kao na državu u konstantnom širenju, i to u vrijeme kada je već većina svijeta bila podijeljena između velikih kolonijalnih sila. Širenje države s istoka na zapad bilo je nešto što je u 19. stoljeću bila konstanta za pojedince i njihove obitelji koje su tražile veću zemlju i bogatstva na zapadu zemlje. Većina tih preseljenja i širenja vlasti SAD-a bile su nauštrb domicilnog indijanskog stanovništva koje je bilo potiskivano sve dalje i dalje prema zapadu dok naposljetku ostaci ostataka tih naroda nisu bili smješteni u posebne rezervate gdje su imali neku vrstu svoje slobode, budući da i sami nisu htjeli biti dio SAD-a i nisu priznavali takav ustroj države postavljen od strane bjelačkog stanovništva.

Neka od tih dalekih graničnih područja, poput Wyominga, su već od 1890-ih dozvoljavala pravo glasa ženama.²¹ Zapravo to i nije toliko čudno jer je SAD, unatoč svim rasnim problemima, kada je u pitanju provođenje demokratskog sustava u djelo imao puno više uspjeha od europskih država. Pogotovo kada je u pitanju veličina elektorata koja je u SAD-u na prijelazu stoljeća bila oko 40%.²² Počelo se sve jasnije pokazivati da je neograničena elektoralizacija u politici sve više neizbježna jer se svijest o društvenim slojevima sve više proširila i nastale su nove klasifikacije.²³ Također svijest koja proizlazi iz nacionalizma o tome da je država „naša vlastita“ i da vlast treba legitimitet od strane „naroda“ bila je svakako na naprednijem stupnju u SAD-u, odnosno mnogo razvijenija nego u europskim državama 19. stoljeća.

Iako su Sjedinjene Države nacionalnom pitanju pristupale drugačije od europskih država, političari u velikim gradovima SAD-a i dalje su se u 19. stoljeću jasno obraćali određenim imigrantskim skupinama kao jasnim kolektivima koji imaju slične interese.

¹⁹ Isto, 276.

²⁰ Isto, 324-326.

²¹ Eric J. HOBSBAWM, *The Age of Empire*, (London: Abacus, 2014.), 86.

²² HOBSBAWM, 86-87.

²³ Eric HOBSBAWM, *Nacije i nacionalizam: program, mit, stvarnost* (Zagreb: Novi Liber, 1993.), 89-90; 97.

Građanski mentalitet većine imigranata u SAD-u nije ipak u tom smislu tražio nikakve ustupke od savezne vlade u pogledu na njihovu nacionalnost (jezik, kulturu itd.).²⁴

Krajem 19. stoljeća SAD je postao prava ekonomska i geopolitička sila. Iako je Britansko Carstvo bilo ogromno obujmom i ekonomskim utjecajem na svijet te je makar jedna trećina svijeta krajem 19. stoljeća bila pod njegovim utjecajem (naročito u ekonomskom i kulturnom smislu), Sjedinjene Države se sve više približavaju snazi Britanskog Imperija.²⁵ Države su na taj način počinjale biti ovisne i američkoj moći.²⁶ Kuba je jako ovisila o volji SAD-a da primjerice uvozi šećer od nje, a nakon razdoblja rata iz 1898. koji se vodio između Amerikanaca i već propalog Španjolskog Carstva, došlo je do konačnog gubitka utjecaja Španjolske na prostoru Kariba i Središnje Amerike, što je također bilo nepogodno za prostor Kube. Španjolsko Carstvo je tada izgubilo i Puerto Rico, Guam te Filipine koji su tako pripali Sjedinjenim Državama.²⁷

Kvalitetni zakonski okvir, ekonomski uzlet i visoke nadnice bili su samo neki od pozitivnih aspekata koje su europski imigranti vidjeli u Sjedinjenim Državama.

²⁴ HOBSEAWM, *Nacije i nacionalizam*, 121.

²⁵ HOBSEAWM, *The Age of Empire*, 74.

²⁶ Isto, 73.

²⁷ Isto, 64.

2.2. *Useljavanje u Sjedinjene Države tijekom 19. stoljeća*

Useljavanje u Sjedinjene Države tijekom 19. stoljeću ugrubo bi se moglo podijeliti u dvije značajne faze: „stara“ imigracija i „nova“ imigracija. Staroj većinom pripadaju useljenici s kraja 18. i početka 19. stoljeća, pa sve do Građanskog rata. Ta skupina pretežito je bila sastavljena od imigranata iz zapadne Europe, Britanskog otočja, Skandinavije i njemačkih država.²⁸ Također, treba istaknuti da su imigranti s Britanskog otočja bili mnogobrojni na samom početku stoljeća, dok su Irci, kao i imigranti iz Njemačke i Skandinavije dolazili u većim brojevima od 1820-ih godina nadalje. Samim time što su bili među prvim imigrantima, najbogatiji i najutjecajniji bili su bijelci sa britanskim ili nizozemskim korijenima. Vrhunci imigracije bili su 1851.-54., 1866.-73., 1881.-83. i 1905.-07., na što su naravno utjecali razni faktori. Svakako je među najvažnijim bio već spomenuti element ekonomske ekspanzije SAD-a i veliki rast stanovništva Europe u njezinoj jezgri, ali i na periferiji u drugoj polovici 19. stoljeća.²⁹ Populacija Ruskog Carstva je tako pred kraj stoljeća počela rasti u razdoblju od 1870-ih do 1910-ih, ukupno preko 14% svako desetljeće.³⁰ Rusko Carstvo je 1870. godine imalo 84 miliona stanovnika, a 1910. godine 160 miliona. Budući da je europska periferija u svemu zaostajala, tako je i njezin rast stanovništva nastupio u drugoj polovici 19. stoljeća pa su imigranti iz istočne, južne i jugoistočne Europe masovno iseljavali tek pred kraj druge polovice 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća. Kada bi se pokušalo svesti probleme nove imigracije na tri glavna, bili bi to ekonomska kriza 1890-ih, prevelik priljev ljudi u malom vremenskom razdoblju te iskušenje veće ksenofobije i nativističkih stajališta nego kod stare imigracije.³¹

Stara imigracija dolazila je u Sjedinjene Države kada je on rastao ekonomski i sve do 1870-ih imigranti su po ekonomskim pitanjima imali vrlo povoljnu situaciju, kada ih uspoređujemo s imigrantima sa samog kraja 19. stoljeća i početka 20. stoljeća.³² Zapravo cjelokupna američka ekonomija bila je povoljnija i u jakoj uzlaznoj putanji u doba pristizanja Iraca, Nijemaca i Skandinavaca 1840-ih i 1850-ih unatoč nekim ranijim krizama i panikama na burzi. Naravno, imigracija je bila puno „razvučenija“ početkom i sredinom stoljeća, za razliku od ogromnih navala stanovništva krajem stoljeća, a i Irci i Nijemci su se vrlo brzo

²⁸ EASTERLIN et al, 11-13, 25-26.

²⁹ EASTERLIN et al, 2-5.

³⁰ B. R. MITCHELL, *European Historical Statistics, 1750-1975*, The MacMillan Press Ltd, London, 1975., 19-28.

³¹ Judith R. BLAU – Mim THOMAS – Beverly NEWHOUSE – Andrew KAVEE, „Ethnic Buffer Institutions. The Immigrant Press: New York City, 1820-1984“, *Historical Social Research /Historische Sozialforschung* 23/3 (1998.), 23-24.

³² Isto, 22.

asimilirali zbog veće inkluzivnosti društva, ali i bolje financijske moći, pogotovo kod Nijemaca, pa su lakše etablirali svoje mjesto u društvu.³³ Samo iz Austro-Ugarske je između 1876. i 1910. iselilo 3,5 milijuna stanovnika.³⁴

Politika SAD-a prema useljavanju može se podijeliti na četiri razdoblja: kolonijalna era (1609.-1775.), era otvorenih vrata (1776.-1881.), era regulacija (1882.-1916.) i era restrikcija (1917.-1964.).³⁵ Od početka stoljeća do Građanskog rata bila je ustaljena praksa da autoritet nad poslovima oko imigracije bude u nadležnosti Savezne vlade i lokalnih službi, što je značilo da je i odnos prema useljavanju pripadao ingerenciji država s najvećim lukama. Tako je New York bio najvažniji jer je u njega u tom razdoblju stizalo oko dvije trećine imigranata.³⁶ Najpoznatiji registracijski centar bio je Castle Garden, na južnom vrhu Manhattanu i to od 1855. godine, iz kojeg su, ovisno o situaciji, mnogi kasnije odlazili u druge dijelove države. Zato je važan sudski proces, ujedno i presedan, *City of NY v. Miln.* iz 1837., gdje je tuženik George Milne (vlasnik broda za prijevoz useljenika) tvrdio da su gradske regulative te naplata raznih naknada zapravo opstrukcija međudržavne (misleći pritom na Savezne države) i inozemne trgovine. Vrhovni sud (*Supreme Court*) je ustvrdio da zakoni proizlaze iz legitimnog prava saveznih država da provode svoju policijsku nadležnost unutar svojih granica. Godinama nakon počinje sve veća potražnja za radnom snagom, najviše sa Srednjeg Zapada.³⁷ Agent iz Michigana je 1845. postavljen da regrutira imigrante s dokova NYC-a. Savezna država Wisconsin je napravila sličan potez, a najviše se odazvalo Nijemaca, Skandinavaca i Nizozemaca. U drugoj polovici 19. stoljeća su 33 savezne države i teritorijalne vlade uspostavile neku vrstu imigracijskih ureda, ne bi li privukle migrante raznim pamfletima o američkoj granici i udaljenim teritorijima.³⁸ Takvi načini privlačenja radne snage bili su popularni i u Europi, ali najviše u NYC-u. Uz veliki rast broja imigranata i savezna je vlada morala sve jače fokus usmjeravati na taj fenomen pa je tako 1864. Kongres donio zakon kojim je ustanovljen Ured za useljenike (*Bureau of Immigration*). Godine 1867. posao održavanja statistike i imigracijskih zapisa prebačen je Uredu za statistiku i Ministarstvo financija. Bili su to važni potezi u prelasku nadležnosti nad imigrantskim poslovima iz savezne na državnu/federalnu razinu.³⁹

³³ Isto, 23.

³⁴ Ulf BRUNNBAUER, *Globaliziranje jugoistočne Europe. Iseljenici, Amerika i država od kraja 19. stoljeća* (Zagreb: *Srednja Europa*, 2019.), 43-45.

³⁵ ³⁵ EASTERLIN et al, 80.

³⁶ Isto, 82-83.

³⁷ Isto, 84.

³⁸ Isto, 84-85.

³⁹ Isto 84-85.

Zašto je europsko stanovništvo iseljavalo masovno u Sjedinjene Države? Očekivanje velikih plaća je vjerojatno jedan od najvećih motiva, dakle ekonomski aspekt je dominirao, zbog kapitalističkog sustava u globalnoj ekonomiji koji je doveo do toga da je na nekim mjestima isplativije živjeti.⁴⁰ Osim tih finansijskih razloga, motiv je bio i život bez straha od rata i nekih bolesti koje su pogađale europsku periferiju. Sve su to bili razlozi zbog kojih su Europljani baš birali SAD. Tako su od 1830-ih nadalje, uslijed stalnih pritoka doseljenika, veliki obalni gradovi rušeni odnosno ponovo građeni, zbog čega je sredina stoljeća obilježena velikim urbanističkim promjenama na nacionalnoj razini.⁴¹ Spominjući Srednji Zapad također treba naglasiti da su značajni gradovi tog dijela Sjedinjenih Država (koji je kroz povijest bio dosta nejasno geografski definiran) bili uz jezera i obale rijeka. Pittsburgh, Cleveland, Detroit, Chicago, Memphis, Buffalo i St. Louis bili su novi gradovi s jako puno siromašnog stanovništva i četvrtima koje su sličile na zloglasni *Five Points* u New Yorku.⁴² Ti su gradovi također bili središta američke industrije, a istraživanja su otkrila da je 58% radne snage u industriji željeza i čelika, bilo stranog porijekla (najčešće slavenskog), i to posebno u „novom valu“ imigracija krajem stoljeća.⁴³ Hrvatska je imigracija bila najviše koncentrirana u Pittsburghu, kao tadašnjem središtu čelične industrije, a savezna država Pennsylvanija je bila središte Narodne hrvatske zajednice.⁴⁴

U drugom dijelu stoljeća, tijekom vala „nove imigracije“, konačno je došlo do završnih promjena u nadležnosti oko pitanja nadzora nad useljavanjem. Revidirano je stanje iz 1837. godine iz procesa *New York v. Miln.* novim slučajem *Henderson vs Mayor NY*.⁴⁵ Vrhovni sud je presudio da su postojeći zakoni, koji reguliraju useljavanje i koji proizlaze iz savezne domene, neustavni. Zaključeno je da uzurpiraju vlast stečenu od strane Kongresa da regulira vanjsku trgovinu. Pa je tako tek 1880. godine Kongres usvojio nekoliko zakonskih izmjena kojima saveznoj vladi ustupljena kontrola nad imigracijom i pravo da nadležnosti nad nepoželjnim imigrantima.⁴⁶

S novom zakonskom regulativom započinje *Doba regulacija* (1882.-1916). Usprkos tim regulacijama, ipak upravo u tom razdoblju dolazi najveći broj imigranata. Razdoblje je to kada se dovršava proces prelaska pitanja imigracije u ruke savezne vlade. Prvi poticaj u

⁴⁰ BRUNNBAUER, 37-38.

⁴¹ Paul BOYER, *Urban Masses and Moral Order in America 1820-1920* (Cambridge-London: Harvard University Press, 1992.), 67-68.

⁴² Isto, 67-68.

⁴³ Peter ROBERTS, *The New Immigration: A Study Of The Life Of Southeastern Europeans In America* (New York: Kessinger Publishing, 2007.), 54-56.

⁴⁴ BRUNNBAUER, 77-78.

⁴⁵ EASTERLIN et al, 86-87.

⁴⁶ EASTERLIN et al, 86-87.

smjeru jačeg saveznog djelovanja prema ograničavanju useljavanja stigao je iz Kalifornije, kada su masovno počeli dolaziti kineski imigranti (uglavnom zbog gradnje željeznica, a prije toga zbog *Zlatne groznice*).⁴⁷ Tako su prve restriktivne mjere stupile na snagu sa Zakonom o isključivanju Kineza (*Chinese exclusion act*) iz 1882. jer oni nisu pripadali kategoriji „slobodnih bijelaca“ koja je bila vrlo važna u to vrijeme. Uz taj, doneseno je još nekoliko zakona, između ostalih Foran Act iz 1885., koji je zabranjivao regrutiranje nekvalificirane radne snage od već prije plaćenih ugovora.⁴⁸ Godine 1888. proširen je i donesen zakon koji zahtijeva deportacije određenih radnika koji ne ispunjavaju propisane uvjete. Zakon iz 1891. pak daje potpunu saveznu kontrolu nad pitanjima imigracije, pa su prvi put uvedene jasne zabrane i uvjeti pri useljavanju.⁴⁹ Kriteriji su tako postali stroži pa nisu mogli ući ljudi kod kojih je ustanovljena zarazna bolest ili ljudi koji su prakticirali poligamiju, a popis je proširen nakon atentata na predsjednika Williama McKinleya, kojeg je 1901. godine ubio anarhist Leon Czolgosz. Tako je od 1903. zabranjen ulazak anarhista, sabotera te epileptičara i prosjaka u zemlju. Kongres je tada već vrlo značajno ojačao svoju poziciju i administrativni aparat za kontrolu imigracije. Godine 1906. autoritet nad pitanjima imigracije je prebačen s Ministarstva financija na Ministarstvo trgovine i rada unutar kojeg je stvoren poseban Ured za imigraciju i naturalizaciju.⁵⁰

Početak 20. stoljeća počinju masovnije dolaziti i imigranti iz Japana, ponajviše na područje Kalifornije. Tako je došlo do organiziranja posebne lige – *Japanese and Korean Exclusion League* u San Franciscu 1905. godine, koja je pokušala pojačati kontrolu ili čak potpuno zabraniti imigraciju iz tih zemalja.⁵¹ Pokret se širio, ali Japanci su ipak počeli dolaziti u većim brojkama nakon dogovora Sjedinjenih Država i Japana iz 1907. godine.

Na dokovima New Yorka godišnje je bilo odbijeno oko 3000 potencijalnih doseljenika, što je bilo vrijeme velikoga pritiska na grad, kada je „nova imigracija“ stizala u do tada nezamislivim brojkama. Bili su to useljenici iz Istočne Europe, ponajviše Židovi, te Talijani iz raznih dijelova Italije (pretežito iz južnih dijelova nakon velikoga rasta stanovništva). Austrougarska imigracija bila je najviše poljskog i južnoslavenskog podrijetla. Ti će se imigranti suočiti s velikim izazovima i nedaćama. Od samog dolaska do željene destinacije, pa zatim getoizacije, izloženosti raznim bolestima, problemima stanovanja, teških fizičkih poslova, pobuna u gradovima poput New Yorka i ekonomskih kriza. No bilo je i

⁴⁷ Isto, 87-89.

⁴⁸ Gunther PECK, *Reinventing Free Labor: Padrones and Immigrant Workers in the North American West* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000.), 85.

⁴⁹ EASTERLIN et al, 90-91; 92-93.

⁵⁰ Isto, 92-93.

⁵¹ Azuma EIICHIRO, *In Search of Our Frontier* (Oakland: University of California Press, 2019.), 96, 136.

pozitivnih razdoblja prosperiteta, i u svakom slučaju većina ih je iskusila i upoznala svoju kulturu u potpunosti baš u Sjedinjenim Državama, a poglavito New Yorku, gdje su bili blizu svojih zemljaka iz raznih dijelova svojih matičnih država.

3. NEW YORK CITY: NASTANAK VELEGRADA

3.1. *Grad imigranata: Irci, Nijemci i doseljenici iz Zapadne Europe*

Imigracija i njen značaj u Americi je nešto što je u Europi bilo uvijek parcijalno shvaćeno, jer je Europa ipak bila kontinent iz kojega se pretežito iseljavalo, a ne useljavalo. Tek u novijim vremenima Europa je počela razmišljati na način na koji je SAD razmišljao od svojih samih početaka kada je u pitanju imigracija, ali to je imalo potpuno drukčiji društveno-politički i vremenski kontekst pa je zapravo nezahvalno uspoređivati ta dva fenomena. New York City je značaj imigracije i kolosalnost promjena koje ona donosi doživio upravo u brojkama. Zašto baš New York? Iz razloga što je imao najbolje luke na svijetu, bio na odličnom geografskom području s lakim pristupom otvorenom moru te je veliki teret mogao sigurnije prolaziti nego bilo gdje u Sjedinjenim Državama.⁵² Već je na početku stoljeća broj stanovnika počeo rasti pa je tako 1810. godine cijeli New York State imao 960 tisuća stanovnika, a takav trend rasta samo će se ubrzano nastaviti kroz cijelo stoljeće. Nakon Jeffersonovog dolaska na vlast New York postaje i prvi grad po naseljenosti u državi i tako će ostati sve do današnjice.

Jedan od važnijih pravnika u povijesti SAD-a, sudac William Alexander Duer, kao dječak 1780-ih odrastao je u gradu od 20 tisuća stanovnika, a pred njegovu smrt taj je grad imao 800 tisuća stanovnika.⁵³ Duer je bio britanskog porijekla, kao i mnogi „stari Njujorčani“, često nezadovoljni dolaskom masa Iraca sredinom 19. st., gledajući na početak 19. stoljeća kao na svojevrsno zlatno razdoblje. Bilo je to razdoblje biznismena i poduzetnika poput Johna Jacoba Astora i Williama Duera Starijeg, koji su bili među najbogatijim Njujorčanima, ponajviše zbog ulaganja u nekretnine na Manhattanu.⁵⁴ William Colgate bio je poznati biznismen koji je osnovao kompaniju *William Colgate & Company* i počeo s proizvodnjom industrijskog sapuna koji je bio izrazito tražen tada s obzirom da su ljudi imali malo prilika za održavanje higijene tijela kakvu danas poznajemo. Do 1817. njegov je sapun dominirao tržištem New Yorka i tako je stvoren jedan od prvih američkih brendova od strane čovjeka engleskih korijena.⁵⁵

Godine 1790. velika većina imigranata bile su obitelji ili pojedinci s engleskih govornih područja (Engleska, Škotska, Wales), a tada su Nijemci i Nizozemci bili na

⁵² BURROWS-WALLACE, *Gotham*, 333-334.

⁵³ ANBINDER, 101-102.

⁵⁴ ANBINDER, 101; 108-109.

⁵⁵ Isto, 110-111.

dalekom drugom mjestu.⁵⁶ Većinom su to još bili i potomci kolonijalnih doseljenika (*colonial settlers*) koji su bili u SAD-u i prije njegova nastanka pod britanskom vlašću. Nizozemski su imigranti bili puno rjeđi na početku 19. stoljeća. Oni su već tada bili vrlo jasno etablirani Njujorčani, još iz vremena *Nizozemskog zlatnog doba* i vladavine nad New Amsterdamom.⁵⁷ Godine 1812. gradonačelnik New Yorka bio je Clinton De Witt, čovjek nizozemskih korijena koji se, uz nekoliko federalista, među rijetkima suprotstavljao politikama predsjednika Jamesa Madisona u vrijeme Rata iz 1812.⁵⁸ De Witt je bio omiljen među Federalistima koji su mu davali podršku u političkoj utakmici za predsjednika SAD-a u kojoj je ipak izgubio od Madisona.

U vrijeme rata iz 1812. imigracija u Sjedinjene Države praktički staje, ali samo nekoliko godina nakon toga ponovo kreće u punom intenzitetu. Tada je još bilo vrlo komplicirano i teško doći do New Yorka, pa je tako 1819. godine za Irce put bio uglavnom zaobilaznim rutama, uglavnom u krcatim brodovima iz Liverpoola ili drugih luka.⁵⁹ Čest scenarij bi bio da bi krenuli iz Irske do Liverpoola, pa iz Liverpoola do Kanade i onda bi znali raditi neko vrijeme u Kanadi, da bi nakon toga većina krenula prema SAD-u. Irci su tako bili u procesu lančane migracije (*chain migration*), strategije koju su koristile obitelji koje bi u Sjedinjene Države poslale jednoga člana koji bi zatim povukao ostale za sobom. Dobro stojeći Irci i oni koji su se već etablirali u Americi pozdravljali su imigraciju, ali pritom pristupajući vrlo oprezno situaciji zbog njihove vlastite reputacije. Dosta Iraca iz organizacije *United Irishman* smatrali su na primjer da su imigranti „besposleni“ i „raskalašeni“. Organizaciju je podržavao jedan od utjecajnijih Irskih imigranata Thomas Addis Emmet, zbog njihove uloge u traženju irske neovisnosti od Britanskog Imperija. Emmet je kao uspješni odvjetnik vrlo lako našao posao *državnog tužilaca* u New Yorku, no malo je Iraca na početku stoljeća imalo takve izgleda za zaposlenje.⁶⁰

Prvi veliki val iseljavanja za Irce bio je u vrijeme Velike gladi (1845.-1852.) koja je potpuno opustošila otok. Podatak koji zornije prikazuje tu tragediju je broj stanovnika 1845. godine koji je bio oko 8.175.000 stanovnika, a 1851. je pao na oko 6 i pol milijuna.⁶¹ Irska imigracija, zajedno s njemačkom, polovicom stoljeća masovnim dolascima od New Yorka stvara grad koji je definiran imigrantima. Godine 1855. tako je bilo više imigranata nego

⁵⁶ EASTERLIN et al, 5; 12-13.

⁵⁷ BURROWS-WALLACE, *Gotham*, 423-426.

⁵⁸ Isto, 422-425

⁵⁹ ANBINDER, 116-117.

⁶⁰ Isto, 114-115.

⁶¹ Hasia R. DINER, *Hungering for America: Italian, Irish, and Jewish Foodways in the Age of Migration* (Cambridge – London: Harvard University Press, 2002.), 85-87.

domicilnog stanovništva, a populacija New Yorka se udvostručila u samo 15 godina. Šezdesetih godina je 70% imigranata koji su došli u SAD preko NYC-a ondje i ostalo. Zanimljivo je da se protuuseljeničko raspoloženje u novinama nije često pojavljivalo 1840-ih i 1850-ih godina i to nije bila tako važna tema. No važno je naglasiti da je stara imigracija imala više novina i da rast broja imigranata nije pratio rast broja novina, nego su one rasle neovisno o tome, jer većina je imigrantskih novina nastala u vrijeme stabilnih godina imigracije: 1847.-1857., 1865.-1874.⁶² Naravno, bilo je i onih koji su bili vrlo glasni protiv imigracije Iraca, poput pjesnika Walta Whitmana koji je izjavio: „Zar će biti dopušteno ovom stranom ološu... da diktira šta će se događati u Tammanyu“, a između ostaloga referirao se i na njihovo katoličanstvo.⁶³ Tammany je spomenut u kontekstu toga da su Irci pretežito glasali za Demokratsku stranku (Tammany Hall je bilo središte političke organizacije demokrata u NYC-u), većinom zbog pitanja alkohola koje je bilo važno Ircima zbog njihove uključenosti u tu industriju.⁶⁴ Važno je također naglasiti da se tek nakon 1812. godine počinje javljati fenomen stvaranja „etničkih kvartova“.⁶⁵ Jedna od najpoznatijih i prvih migrantskih četvrti bilo je Five Points koji će vrlo brzo postati nepopularno mjesto zbog užasnih uvjeta. Kriminal, siromaštvo i loši higijenski uvjeti obilježavali su četvrt pretežito naseljenu irskim imigrantima i Afroamerikancima. *New York Evening Post* 1826. godine opisao je Five Points kao „odvratan i opasan“.⁶⁶

Važno je istaknuti bitnu poveznicu Iraca s katoličanstvom, ali i običajima koje su razvili uz tu religiju.⁶⁷ Ono što su Irci promijenili u New Yorku je to da su katolici postali najveća denominacija do 1855. godine. Tih godina su stvorene St. Francis Xavier i Manhattan College i te su institucije pomagale u stvaranju katoličkog srednjeg sloja, odnosno u školovanju mladog svećenstva.⁶⁸ Godine 1841. osnovano je i isusovačko sveučilište na Bronxu, Sveučilište Fordham. Irci su takve institucije gradili i zbog epidemija koje su pogađale grad i irsko stanovništvo napose, poput „Mother Seton's Sisters of Charity“, čije su časne sestre bile važne u zbrinjavanju bolesnika. Ono što je bilo loše kod Irske zajednice je slaba školovanost, a tome u prilog ide i podatak da je 87% nekvalificiranih radnika u New Yorku činili Irci.⁶⁹ Ono što ih je karakteriziralo su također bili loši uvjeti stanovanja i rad na

⁶² BLAU–THOMAS–NEWHOUSE–KAVEE, 24-26.

⁶³ ANBINDER, 190.

⁶⁴ Isto, 189-190.

⁶⁵ Isto, 118-119.

⁶⁶ Isto, 120-121.

⁶⁷ DINER, 85-87, 92.

⁶⁸ BURROWS-WALLACE, *Gotham*, 748-751.

⁶⁹ Isto, 743.

teškim fizičkim poslovima. Veliki broj Iraca je nastanio se na području Queensa, ali i na periferiji grada, u Bronxu i južnom Brooklynu, gdje su osnivane katoličke crkve.⁷⁰

Irci su bili obilježeni krumpirima koje su donijeli iz matične države pa se ponekad stvarala slika o njima kao „degradiranoj skupini žderača krumpira“.⁷¹ Irski imigranti u New Yorku i cijelom SAD-u stvaraju svoje četvrti, društva i crkve. Financiraju se i političke agitacije u Irskoj kroz cijelo stoljeće. Stanovita Margharet McCarthy piše svojim roditeljima 1850-ih u Irskoj da je New York: „mjesto gdje nitko nije gladovao niti će“.⁷² Zanimljivo je i istaknuti da su žene nakon velike gladi bile brojnije od muškaraca kao imigranti. To je zapravo poseban slučaj jer su gotovo sve ostale imigrantske skupine bile sastavljene većinski od muškaraca. Pri dolasku u SAD najčešće bi irski imigranti dolazili u tzv. pansione (mahom mlađa irska populacija), ne bi li se lakše snašli na početku svog novog američkog života.⁷³ Takve pansione ili kuće vodile su najčešće žene. New York je imao poznati pansion na adresi Grand Street 177. Irci, za razliku od Talijana, nisu obilježavali svoje radionice, dućane ili pansione etničkim simbolima, već su svoju pripadnost pokazivali najčešće organiziranjem irskih društava ili većim proslavama, poput one na Dan svetog Patrika.⁷⁴ Taj praznik je posebno pridonio stvaranju irsko-američkog identiteta i izražavanju političke moći Iraca u Sjedinjenim Državama.

Nijemci su uz Irce bili jedan od glavnih čimbenika koji je oblikovao New York i pretvorio ga u veograd. Kao pripadnici „stare imigracije“ suočavali su se s nekim sličnim ili istim problemima kao i Irci. Njemački su imigranti imali međutim znatno više financijske moći od Iraca. Nijedan grad u Americi nije imao Nijemaca kao New York, gdje su činili 23% odrasle populacije, a 1860. samo su Beč i Berlin imali veću populaciju Nijemaca od New Yorka: brojke su naročito „eksplozivne“ 1852.-1854, najviše radi bankrota koji su postajali sve mnogobrojniji na području Badena, Bavarske i Južne Rajne, a selidba među regijama je bila strogo zabranjena.⁷⁵ Mnogo doseljenika dolazilo je i s područja Meckelenburga, Oldenburga, Hamburga i Hannovera.⁷⁶ Nijemci su kao skupina zabilježili veliki rast odjednom, za razliku od Iraca koji su rasli po pravilnijoj krivulji.

⁷⁰ Isto, 750.

⁷¹ DINER, 114.

⁷² Isto, 114-115.

⁷³ Isto, 127.

⁷⁴ Isto, 128; 130-131.

⁷⁵ ANBINDER, 172-175.

⁷⁶ Walter D. KAMPHOEFNER, *The Westfalians: From Germany to Missouri* (New Jersey: Princeton University Press, 1987.), 82.

Zbog preplavljenosti imigranta u New Yorku se morao stvoriti Odbor povjerenika za useljenike koji je pomagao u pronalasku posla za doseljenike, njihovom lakšem smještaju te u financiranju bolnica i smještajnih centara.⁷⁷ U toj su komisiji bili gradonačelnik Brooklyna i New Yorka te predsjednici Njemačkog i Irskog društva. Njemački su imigranti bili najpoželjniji, pogotovo zbog najvećeg postotka školovanosti u odnosu na ostale skupine doseljenog stanovništva. Pogotovo je bio vrijedan korpus liječničkog kadra iz redova njemačke imigracije.⁷⁸ Isto tako pokazali su se kao vrlo uspješni novinari, pa su tako ubrzo počeli tiskati i svoje novine, *New Yorker Staats-Zeitung* koju je uređivao Gustavus Adolphus Neumann, novinar koji se otvoreno zalagao za amerikanizaciju njemačkih Njujorčana.⁷⁹ Nijemci su imali svoju enklavu *Kleindeutschland* ili Mala Njemačka, što je do tada još bio nov fenomen u New Yorku.⁸⁰ *Kleindeutschland* je bila u predjelu između 17th Ward, 11th Ward, 10th Ward, 13th Ward, na East Riveru Zapad. Ta je četvrt izgledala puno bolje od Five Pointsa, urednije i čišće, ali je 10th Ward ipak nalikovao na lošije predijele grada, jer je gustoća stanovništva postala prevelika. Godine 1860. 54% stanovnika su činili muškarci, uz velik broj njemačkih Židova, čiji broj još nije jasno utvrđen.⁸¹ Njemački muškarci su prije Građanskog rata dominirali u obrtništvu, ponajviše kao stolari, zlatari i pekari te u proizvodnji cigareta, dok su u gradovima poput Chicaga i St. Louisa više bili obična radna snaga. Kao najbrojnije zanimanje svakako treba izdvojiti krojače.⁸² New York je mnogima pritom predstavljao tek „vrata“ kroz koja su prolazili, putujući dalje u sredinu zemlje, najčešće prema Illinoisu, Ohiju i drugim saveznom državama.

Zašto su odlazili? Prema najnovijim istraživanjima odlaze iz tadašnjih njemačkih zemalja ponajprije zbog ekonomskih razloga, što ponovno dokazuje da je to prvi odnosno glavni razlog kada su migracije u pitanju.⁸³ Prvotno se mislilo da odlaze najviše zbog političkih previranja i revolucija 1848./1849. godine, ali nakon 1850. glavni su razlozi financijske krize i bankroti koji su zahvatili čitavu Srednju Europu.

Ono u čemu su njemački imigranti bili vrloiskusni je izrada klavira. Manufaktura *Steinway & Sons* za proizvodnju klavira, pijanina, sintesajzera, nakon godina teškog poslovanja i obavljanja jeftinih popravaka postala je jedan od najpoznatijih brendova u toj

⁷⁷ BURROWS-WALLACE, 737.

⁷⁸ Isto, 739–743.

⁷⁹ Insa NEUMANN, „Negotiating Germanness after World War II“, u: *Urban Transformations in the U.S.A.: Spaces, Communities, Representations*, ur. Julia Sattler (Bielefeld: Transcript Verlag, 2016.), 121-122.

⁸⁰ BURROWS-WALLACE, 744-747.

⁸¹ ANBINDER, 177-179.

⁸² Isto, 177-179.

⁸³ Isto, 172-175.

djelatnosti. Porijeklom iz Braunschweiga, obitelj je amerikanizirala svoja imena, što je bio čest slučaj i razlog zašto su se Nijemci vrlo brzo asimilirali u američku kulturu.⁸⁴ Do 1860. kompanija je zapošljavala 300 radnika. Također, kako je proizvodnja cigareta bila važna industrijska grana u gradovima poput Hamburga i Bremena, ta se praksa sada preselila i u New York dolaskom njemačkih imigranata. Nadalje, ono u čemu su Nijemci bili vrlo zastupljeni su krojački poslovi, a to dokazuje i činjenica da je 1855. čak 55% krojača bilo njemačkog porijekla.⁸⁵ Kao i kod Iraca, kako se bližio kraj stoljeća njemačka je imigracija brojčano bivala sve manjom, češće se zapošljavala u nisko plaćenim poslovima, što je u odnosu na 1860-e rast od 8%. Odgovor zašto je to tako bilo vjerojatno leži i u činjenici što su za razliku od obrtnika s juga Njemačke iz doba prije Građanskog rata, novi njemački imigranti dolazili s industrijskog sjevera Njemačke gdje su najčešće radili na fizički zahtjevnim poslovima brodogradnje, u čeličanicama ili rudnicima.⁸⁶

Kada je slobodno vrijeme u pitanju, bilo ga je vrlo malo za imigrante, a i sam je koncept slobodnog vremena bio bitno drukčije shvaćen nego u kasnijim razdobljima i nije bio moguć svim skupinama. Socijalni život muškaraca vrtio se oko saluna (*saloon*), a Ulica Bowery kod Five Pointsa bila je mjesto noćnog života.⁸⁷ Novinar Julius Browne je napisao: „...u kontrastu s Broadwayem, Bowery je bio jeftin dio New Yorka, mjesto za naroda, odredište mehaničara i radničke klase, dom i skrovište velike socijaldemokracije... Možete biti predsjednik, gradonačelnik ili guverner i bit ćete izgurani i odgurani s pločnika na jednak način.“⁸⁸

Irski i njemački imigranti bili su prvi koji su stigli u pravom velikom valu, ali pošteno bi bilo konstatirati da su ipak u većini bili uklopljeni u dominantnu anglo-protestantsku kulturu velikog grada, a u manjoj mjeri su prekrojili grad po svojim kulturnim obrascima.

⁸⁴ BURROWS-WALLACE, *Gotham*, 741.

⁸⁵ Isto, 742.

⁸⁶ ANBINDER, 293.

⁸⁷ Isto, 184-185.

⁸⁸ Isto, 184-185.

3.2. *Gospodarstvo, politička previranja i nemiri*

Napoleonski ratovi, a kasnije i Rat iz 1812., možda jesu naštetili odnosu Sjedinjenih Država i Velike Britanije, ali trgovinske veze su nakon njih ponovo počele cvjetati. Javlja se tradicionalni trgovački partnerski odnos, osobito New Yorka i Liverpoola. Izvoz New Yorka počeo je jako rasti, sa ukupno 2,5 milijuna iz 1790. godine do izvoza u vrijednosti od 26 milijuna dolara 1806. godine. Tada je i uvoz roba bio dvostruko jači od onoga u Philadelphiji.⁸⁹ Brojni pojedinci iz New Yorka već tada postaju prominentne u federalnoj orbiti, poput Martina van Burena ili Alexandera Hamiltona.

William Dean Howell opisao je, malo generalizirajući, stil i karakter NYC-a kao „easy come, easy go“, zapravo misleći na jaku prisutnost materijalističkog gledanja na svijet.⁹⁰ Razumijevanju trgovačke važnosti New Yorka u svjetskim razmjerima pomoći može povjesničar Fernanda Braudel koji ga je usporedio s Venecijom u srednjem vijeku, odnosno sa ekonomskom snagom koju je ona posjedovala na Sredozemlju, pritom uzimajući u obzir geografske i klimatske čimbenike koji su tome također posredovali: nakon Venecije došao je Amsterdam, pa London i na kraju New York.⁹¹

Ono što je također bilo značajno za početak stoljeća u gospodarskom smislu svakako je širenje posjeda velikih zemljoposjednika na područja izvan New Yorka prema Velikim jezerima. Sa širenjem povećali su svoj kapital razvijanjem novih biznisa i razvijali su krajeve u koje su ulagali.⁹² Što se tiče tekstilne industrije ona je jačala u to vrijeme, ali u smislu malih radnji i obiteljskih obrta. Treba istaknuti i utjecaj rijeke Hudson koja je odigrala ulogu u razvoju New Yorka. Mnogi su magnati u transportnim biznisima profitirali baš zbog tog geografskog položaja. Naravno, dobra povezanost s „Upstateom“ (ostatak savezne države) daje zamah nekim željezničkim kompanijama poput *The Erie Railroad*, no tvrtke takvog tipa najčešće su bile povezane s mutnim poslovima i korupcijom na svakodnevnoj bazi.⁹³

Iako je gospodarstvo bilo u stalnom rastu, veliki broj siromašnog radništva postao je svakodnevna pojava New Yorka. Tvorili su većinu, a karakteristično za te takozvane „siromašne koji nisu vrijedni sažaljenja“ (*undeserving poor*) bili su loši uvjeti stanovanja, male plaće te nesigurni i teški poslovi.⁹⁴ Ponekad bi bili tema rasprava srednjeg i višeg srednjeg sloja, ali samo u smislu negodovanja na prosjačenje, prostituciju i alkoholizam te

⁸⁹ BURROWS-WALLACE, *Gotham*, 333-334.

⁹⁰ David MALDWYN ELLIS, *New York State and City* (Ithaca-London: Cornell University Press, 1979.), 119.

⁹¹ Fernand BRAUDEL, *Vrijeme svijeta: Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVIII. stoljeća* (Zagreb: August Cesarec, 1992.), 30-31, 306-307; MALDWYN ELLIS, 118-120.

⁹² MALDWYN ELLIS, 105-117.

⁹³ Isto, 124-126.

⁹⁴ Isto, 103.

bez razmišljanja o tome kako poboljšati položaj nižih slojeva. Neke od najpoznatijih radničkih četvrti bile su Greenwich Village i Brooklyn Village. Takve kvartove i ulice najčešće bi karakterizirali manji dućani, radionice i veliki broj životinja na ulicama.⁹⁵ Stagnacija u trgovini i gospodarskom rastu dolazi u vrijeme Građanskog rata, kada industrijska ekspanzija u cijelosti bilježi zastoje, odnosno dolazi do rasta inflacije i slabljenja imigracija. U gospodarskom smislu 1870-e i 1880-e obilježili su ratovi divljih tečaja većinom među transportnim kompanijama.⁹⁶ Ipak do 1900. Sjedinjene Države postaju najjače industrijalizirana država, s New Yorkom koji je preuzimao jednu šestinu nacionalne proizvodnje kao nepobitno središte novog rastućeg američkog Imperija.

Politički život New Yorka od samih je početaka bio pun dramatičnih i nasilnih epizoda. Kod većine takvih kontroverznih situacija irska imigracija je bila u središtu problematike, dok njemačka imigracija većinom nije bila previše zainteresirana za politiku, osim u nekoliko izdvojenih slučajeva. Treba naglasiti da je svijet politike tada još bio zatvoren za žene pa nisu ni imale mogućnosti sudjelovati u tim igrama i borbama, a pravo glasa u NYC-u dobile su 1917. godine.⁹⁷ Ono oko čega su se uspjeli dogovoriti glasači raznih slojeva i podrijetla u NYC-u, što se događalo vrlo rijetko, bila je komunalna izgradnja: na primjer izgradnja novog vodoopskrbnog sustava.⁹⁸ Tako je 1842. otvoren *Croton Aqueduct* nakon stoljetnih gradskih napora da se iskoriste regionalni vodni resursi i građanima pruži jedna od najkvalitetnijih voda za piće u zemlji; ova bolja voda također je bila vitalna u zaustavljanju epidemija koje su povremeno pogađale grad.⁹⁹

Irska imigracija glasala je većinom za demokrate, poput Andrewa Jacksona, uglavnom radi pitanja alkohola. Politika i kampanje u razdoblju prije Građanskog rata većinom su se svodile na nasilje, zastrašivanje ili osobnu popularnost kandidata, a ne na politike koje će se provesti u djelo. Iako su Irci bili masovno glasačko tijelo Demokratske stranke, nisu bili, blago rečeno, dobrodošli u stranačke redove. Razlog tome leži najviše u protestantskom pedigreu Demokratske stranke i skupinama koje su nemali broj puta katolike izlagale izrugivanju i netrpeljivosti. Irci su se zalagali za to se religijsko učenje izbaci iz školskog sustava jer su Javno školsko društvo (Društvo za javno školstvo), podupirali

⁹⁵ BURROWS-WALLACE, *Gotham*, 475-476.

⁹⁶ MALDWYN ELLIS, 127, 140.

⁹⁷ ANBINDER, 194-195.

⁹⁸ New York City – Administration and Social Conditions, Britannica, <https://www.britannica.com/place/New-York-City/Administration-and-social-conditions>, 18.12.2020.

⁹⁹ New York City – Administration and Social Conditions, Britannica, <https://www.britannica.com/place/New-York-City/Administration-and-social-conditions>, 18.12.2020.

protestantski krugovi i „stari“ Njujorčani, te tako de facto kontrolirali javni školski sustav.¹⁰⁰ Irska politička elita od 1840-ih nadalje počinje dolaziti iz drugačijeg miljea: to su ponajviše bili vlasnici saluna, ljudi iz vatrogasne službe i policija.

Primjer toga je William M. Tweed poznatiji pod nadimkom „Boss“, koji započinje ozbiljnu političku karijeru nakon što je bio upravitelj vatrogasnog društva.¹⁰¹ Kao jedan od najvažnijih pojedinaca Demokratske stranke, kroji je politiku najviših krugova NYC-a prije, za vrijeme i nakon Građanskog rata. Korupcija, namještanje položaja, potkupljivanja i želja za sve većom moći karakterizirali su Tweeda, kada je došao na čelo NYC-a kao gradonačelnik. Postao je multimilijunaš i održavao se na vlasti izbornim prijevarama i podmićivanjima.¹⁰² Pomoglo mu je i irsko porijeklo te je kroz par važnih poslušnika koji su glasali i po deset puta dobivao dodatno velik broj glasova. Koristio se tako i ilegalnom naturalizacijom imigranata, do koje je dolazilo u naturalizacijskom centru Tammany smještenom na Center Street.¹⁰³ Njegova se ličnost približila široj publici kroz radove karikaturista i njemačkog imigranta Thomasa Nasta koji je prikazivao Tweeda u njegovom kriminalnom prstenu kao velikog, debelog, arogantnog i ružnog. U tom smjeru djelovao je i *New York Times* koji je u to vrijeme među prvima otkrivao skandale velikog „Boss“, poput onog o takozvanim tajnim računima, gdje se pokazalo da je potrošena ogromna svota gradskog novca na projekt nove sudnice koju je potaknuo Tweed. Suma koja je bila plaćena za stolice u sudnici bila je nenormalno velika, dovoljna za kupovinu oko 350 tisuća stolica.¹⁰⁴ Kontrola koruptivnih radnji teška je u današnje vrijeme, a u 19. stoljeću s puno manje mehanizama i kontrola bilo je gotovo nemoguće spriječiti kriminal na najvišim razinama. Činjenica da je gradska policija bila tijelo koje nije ovisilo o središnjoj vlasti već je funkcionirala unutar jednogodišnjih mandata, a da je prva profesionalna policijska služba osnovana tek 1845. godine, samo govori o mentalitetu Amerikanaca koji proizlazi još iz kolonijalnog doba i sumnjičavosti prema snazi središnje vlade, stajaćoj vojsci i općenito municipalnim institucijama.¹⁰⁵ Granice između legitimnog policijskog posla i pogodovanja za one s političkim pedigreeom tako su bile vrlo nejasne. Tweed je pokušavao na bilo koji način pridobiti glasače irskog porijekla, pa je tako igrao na njihove „slabe točke“. Osigurani su

¹⁰⁰ ANBINDER, 189-190.

¹⁰¹ Isto, 192-193.

¹⁰² Isto, 265-267.

¹⁰³ Isto, 269-270.

¹⁰⁴ *Gotham Gazette The Place for New York Policy and Politics*, „Boss Tweed“, *Gotham Gazette Staff*, 4. 7. 2005., <https://www.gothamgazette.com/open-government/2878-boss-tweed>, 18. 12. 2020.

¹⁰⁵ *The Origins of Corruption in the New York City Police Department*, Daniel Czitrom, *TIME*, <https://time.com/4384963/nypd-scandal-history/>, 28. 06. 2016.

deseci tisuća dolara iz savezne blagajne za financiranje katoličkih škola, otvarana su i radna mjesta na građevinskim poslovnima za imigrante.¹⁰⁶ Karikaturist Thomas Nast nije prestajao s napadima na Tweeda i politiku demokrata pa je u svojem najpoznatijem djelu, karikaturi *White Man's Government*, aludirao na političko angažiranje Demokratske stranke u tome da ne dozvoljavaju politička prava Afroamerikancima.

Pobune i nemiri su u nestabilnoj političkoj klimi bile čest slučaj. Pobune vrlo smrtonosnog karaktera dogodile su se u NYC-u kada je 1869. protestantski bratski red *Orange Order* okupio svoje članove na dan pobjede Vilima III. Oranskog (*Orange*) nad irskom katoličkom vojskom u Bitci kod Boynea 1690. godine.¹⁰⁷ Nastali su krvavi okršaji u Downtown Boveryu i kod Boulevarda uz 115. ulicu. Makar je došlo do žestokog sukobljavanja između pretežno katoličko irskog i protestantskog stanovništva, pobuna iz 1870. je bila još krvavija. *New York Tribune* javlja o „ratu do međusobnog istrebljenja“ te pogibiji osam ljudi i brojnim ozlijeđenima. Trvljenja između katolika i protestanata te godine postaju sve intenzivnija. Thomas Nast obrušio se na Irce u svojim karikaturama optužujući ih zajedno s papom da ruše sekularizam SAD-a. Tako se 1871. godine očekivalo još krvoprolića i sukoba. Irski katolici su se protivili proslavama na dan obilježavanja bitke kod Boyne (*Boyne Day*), no američka politika slobode izražavanja nije se odlučila na potez zabrane jer su dozvoljavali i ostale proslave uključujući i onu na Dan svetog Patrika.¹⁰⁸ Tweed i njegov prsten bili su za zabranu dana obilježavanja bitke kod Boyne, dok su guverner Hoffman i protestantska javnost bili protiv takve zabrane. Sve je to dovelo do katastrofe i kulminacije 12. srpnja 1871. godine kada su se čuli pucnjevi iz pištolja, tučnjave i bacanje kamenja. Dopisnik *The New York Suna* javio je: „Bila je to panorama krvi..., arena agonija.“ Samo na 8. aveniji poginulo je 67 ljudi, od toga 62 civila.¹⁰⁹ Vojska je na posljatku počela pucati po prosvjednicima, a nakon tragedija i pokolja irski Amerikanci su zahtijevali pravdu kriveći Thomasa Nasta i ekipu iz *Harper's Weeklyja* za sve nedaće zbog njihove diskriminatorne karakterizacije irske i katoličke populacije. Orange Riots su i za imigrante i domaće stanovništvo bili okidač želje da se smjeni koruptivni prsten gradonačelnika Tweeda. Nast je također krenuo u još žešći rat protiv Tweedove vlasti, iako je njegov fokus i dalje bio poglavito u borbi protiv „papinskog utjecaja“, Iraca i kritikama Zakonu o isključenju Kineza (*Chinese Exclusion Act*).¹¹⁰

¹⁰⁶ ANBINDER, 270; 271-274.

¹⁰⁷ Isto, 275-277.

¹⁰⁸ Isto, 277-279.

¹⁰⁹ Isto, 279.

¹¹⁰ Isto, 280-282.

Religija je u 19. stoljeću imala vrlo velik upliv u američko društvo i formiranje različitih identiteta. To se između ostaloga ističe i kroz spominjani sukob protestanata i katolika koji vuče korijene sa starog kontinenta. Crkva je početkom stoljeća pokušavala zadržati jak položaj i širiti utjecaj u većim gradovima poput New Yorka, Philadelphije i Baltimorea. Dakle, u gradovi koji su se širili gospodarski i politički.¹¹¹ Od protestantskih denominacija najveći je bio utjecaj evangelista i metodista. Iako su Irci imali značajan utjecaj čineći ogroman korpus katoličkog stanovništva, tek krajem stoljeća dolaskom talijanskih i židovskih imigranata dolazi do toga da se protestanti nađu u poziciji apsolutne manjine, pogotovo u NYC-u. Protestanti su vidjeli svoj kodeks ponašanja i svoju teologiju kao kamen temeljac američkog društvenog poretka pa su im takve promjene stvarale dodatna nezadovoljstva.¹¹² Zato su nasuprot imigrantskih društava iz vremena tzv. „pozlaćenog doba“ (*Gilded Age*) oni stvorili društva poput *The American Home Missionary Society* ili *We and Our Neighbours* radi učvršćivanja utjecaja protestantizma u New Yorku. Poglavitno jak utjecaj su tu imale kongresne crkve i metodisti. Radilo se također unutar imigrantskih enklava ne bi li ih preobrati. Među najsiromašnijima su djelovali metodisti, a baptisti su preobraćene koristili kao misionare u svojim etničkim i religijskim skupinama.¹¹³ Metodistički pastori su se često razračunavali s Ircima i na isti način napadali taj dio populacije kako surađuju s papom i podrivaju američki sustav.¹¹⁴ Podržavali su i ilustracije kojima su Irci prikazivani kao majmuni. Takvi stavovi i problemi između protestantske i katoličke populacije nastavljaju se zapravo kroz cijelo 19. stoljeće, ali više su zahvaćali irske imigrante nego njemačke koji su se mnogo brže integrirali u američko društvo i nisu bili toliko uključeni u političke peripetije.

Tweed je na kraju osuđen na 12 godina zatvora nakon nebrojenih pokušaja potkupljivanja Nasta, pa se tako Tammany Hall počeo dijeliti na dvije frakcije, najviše po etničkom načelu. Kada je pak pred kraj stoljeća William Havemeyer postao novi gradonačelnik pojačano je protuirsko raspoloženje u gradu.¹¹⁵ Ono što se nije promijenilo bio je stalni priljev novih imigranata u New York koji se mijenjao iz godine u godinu. Kip slobode, otkriven 1886. godine, značio je imigrantima puno jer je bio simbol zbog kojeg dolaze u Sjedinjene Države.¹¹⁶ Iako tada Amerikanci, oni rođeni na američkom tlu (*native-born*), nisu povezivali Kip slobode sa simbolikom imigranata, spletom okolnosti spomenik je

¹¹¹ BOYER, 4-9.

¹¹² Isto, 133.

¹¹³ Isto, 134.

¹¹⁴ ANBINDER, 290.

¹¹⁵ Isto, 285-289.

¹¹⁶ Statue of Liberty, History, <https://www.history.com/topics/landmarks/statue-of-liberty>, 1. 7. 2019.

naznačio i masovniji dolazak još većeg broja imigranata iz drugih dijelova Europe koji će dati konačan oblik gradu i identitet za praktički čitavo 20. stoljeće.

3.3. *Daljnje naseljavanje Sjedinjenih Država, skandinavski i njemački imigranti*

Kako je početkom stoljeća krenulo američko političko i geografsko širenje prema zapadu, pogotovo nakon ekspanzije u doba predsjednika Johna Quincyja Adamsa, pa i kasnije, imigranti su sve više stizali i u zabačenije dijelove države.¹¹⁷ Sve većim priljevom imigranata u NYC, razumljivo je bilo da tolika masa stanovništva ne može ostati samo u gradu već se poticalo i daljnje naseljavanje SAD-a u njegovoj unutrašnjosti. Važan je bio i trenutak kada je dogovoreno premještanje Indijanaca zapadno od Mississippija 1830. godine, čime je otvorena zemlja za farme za imigrante i *graničare*. Kongres, predsjednik, ali i građani SAD-a vidjeli su potrebu za time radi prosperiteta države i rasta poljoprivredne proizvodnje.¹¹⁸

Norveški su imigranti, kao i većina Skandinavaca, gravitirali prema sjevernim dijelovima SAD-a, iako su i oni morali proći u većini kroz New York.¹¹⁹ Zajedno s Dancima, Švicarcima i Nizozemcima izgrađivali su ruralne dijelove SAD-a, pogotovo područje Srednjeg Zapada. Godine 1820. je 14% američkog stanovništva živjelo u dvije južne središnje regije: Gornji južni Atlantik i Jugoistok. Do 1850-ih situacija se mijenja: na promjenu utječu unutardržavne migracije različitih pionira, istraživača te imigranata koji sele primjerice s područja Nove Engleske prema Upstate New Yorku. Postoji sličan fenomen obrnutog naseljavanja s Juga, gdje je velika afroamerička populacija postupno počinjala iseljavanje prema velikim gradovima na Istočnoj obali. Harlem u New Yorku bio je jedno takvo odredište, jer ja tamo bio vrlo jeftin smještaj. Jug je s druge strane bio i mjesto gdje su se početkom stoljeća masovno doseljavali engleski, irski i škotski imigranti, što je nakon njihovog ponovnog premještanja u New York stvorilo novo žarište prepoznatljivog južnjačkog mentaliteta kojemu su najviše pridonijele te etničke skupine.¹²⁰

Njemačka imigracija je bila vrlo stara u unutrašnjosti Sjedinjenih Država, pogotovo na području Pennsylvanije gdje su se doselili još u 18. stoljeću, stvorivši posebnu kulturu s puno religioznog naboja i vlastiti dijalekt, tzv. „pennsylvanijski nizozemski“ (*Pennsylvanian Dutch*). Iakoiskusni farmeri, a k tome i vrlo nadareni za snalaženje na novim teritorijima, nisu bili voljni ratovati u doba Francusko-indijanskog rata, za razliku od Škota i Iraca na

¹¹⁷ BARLEY, 92.

¹¹⁸ Isto, 93.

¹¹⁹ EASTERLIN et al, 49; 60-61.

¹²⁰ Isto, 53-54.

tadašnjoj periferiji države, kojima nije bio problem primiti puške u ruke u sukobima s Indijancima.¹²¹ No, ako se i zanemare ti prvi „američki doseljenici“ i pioniri iz 18. stoljeća, Nijemci su kasnije još više naseljavali Srednji zapad, počevši značajnije s 1833. godinom.¹²² Osim New Yorka i Pennsylvanija je bila bazen za daljnje naseljavanje SAD-a, ako se zanemare oni koji su direktno došli na područja Ohija, Illinoisa i Indiane. Ploveći često na manjim brodovima iz Pennsylvanije su stizali po rijeci Ohio u Indianu. Dobar je primjer i Okrug Washington u Ohiju gdje su prvi doseljenici uopće bili isključivo Nijemci. Ono što su Nijemci donosili u te krajeve bile su nepokolebljive radne navike te veliko znanje, kada je u pitanju obrađivanje zemlje i poslovanja te rukovođenja farme. Za razliku od Iraca koji su se ipak držali velikih gradova, Nijemci su naseljavali ipak primarno pogranične i udaljenije dijelove SAD-a, pa su tako stvorili uvjete da budu i elita na tim područjima, što ih je u cjelini učinilo puno važnijim političkim faktorom u zemlji. Također ne treba zaboraviti i da su imali kvalitetu više od nekih drugih imigranata zbog boljeg financijskog stanja, ali su predstavljali uglavnom miroljubive skupine ljudi koje su poštivale pravila, zakone i američki ustavni poredak kao rijetko koja skupina imigranata. Vrlo sličan pristup prema svojoj novoj državi imali su i imigranti s područja Skandinavije, koji su također bili među najbrojnijim stanovnicima američkog Srednjeg Zapada. I oni su, baš poput Nijemaca, preko New Yorka najčešće kretali prema spomenutim krajevima.

Prema popisu stanovništva iz 1910. godine u Sjedinjenim Državama bilo je 9.187.000 govornika njemačkog kao materinskog jezika. To je predstavljalo 28,5% onih kojima engleski nije bio prvi jezik odnosno preko 11% stanovništva Sjedinjenih Država u cjelini.¹²³ Najveći dio te populacije, osim u New Yorku i velikim gradovima, živio je na Srednjem Zapadu, u Minnesoti, Iowi, Wisconsinu, Ohiju, Dakotama ili Nebraski. Treba također naglasiti i da je veliki dio Nijemaca u Sjedinjenim Državama bio porijeklom ne samo s današnjeg teritorija Njemačke, već s područja današnje Švicarske, bivše Istočne Pruske, istočne Francuske, Čeških zemalja, itd.

Većina spomenutih imigranata, nakon što su stigli u lučke gradove Istočne obale (uglavnom dakle u New York), moglo se brzo probiti do novih država i Srednjeg Zapada, privučeni obećanjima o otvorenoj zemlji u američkim pismima svojih sunarodnjaka.¹²⁴ Uz to,

¹²¹ Jacob W. MYERS, „The Beginning of the German Immigration in the Middle West“, *Journal of the Illinois State Historical Society* 15/3-4 (1922.-1923.), 592-599.

¹²² MYERS, 595-596.

¹²³ LaVern J. RIPPLEY, „The German-Americans: A Course Proposal“, *Die Unterrichtspraxis/Teaching German* 9/2 (1976.), 24.

¹²⁴ Library, Library of Congress, Immigration and Relocation in U.S. History, The Swedes, 19. 1. 2021., <https://www.loc.gov/classroom-materials/immigration/scandinavian/the-swedes/>.

mnoge su imigrante agresivno regrutirali predstavnici američkih brodskih linija i željezničkih tvrtki, kao i lokalne vlasti, tražeći nove naseljenike za udaljene dijelove zemlje. Regruti i dopisnici podjednako su veličali blagodati američkog krajolika i ponekad su davali pretjerane izvještaje o udobnosti i isplativosti naseljeničkog života u udaljenim dijelovima tadašnjeg SAD-a. Tako je samo između 1861. i 1881. u SAD doselilo 150 tisuća Šveđana, pretežito na područja Minnesote i Wisconsin, u krajolik koji je dosta podsjećao na njihove rodne krajeve. Iako su Šveđani bili najbrojnija skandinavska imigracija, Norvežani su u odnosu na populaciju otišli u još većem broju. Do kraja 1860-ih u Sjedinjenim Državama je bilo više od 40.000 Norvežana. Osamdesetih godina 19. st. došlo je više od jedne devetine ukupne norveške populacije, sve skupa oko 176.000 osoba.¹²⁵ Ti su se useljenici, uglavnom seoske obitelji, probili do novootkrivenih zemalja Srednjeg zapada, nastanivši se u Minnesoti i Wisconsinu, a zatim su se preselili na zapad u Iowu, obje Dakote te ponekad na obalu Pacifika. Donijeli su domicilnom američkom stanovništvu još dodatnu radišnu kulturu sjevernih Europljana i digli na noge tada zapuštene predjele Sjedinjenih Država, nekad najviše naseljenih indijanskim stanovništvom. Norvežane, Šveđane, ali i ostale imigrante s područja Skandinavije i Sjeverne Europe karakterizirala je brza integracija i ženidbe izvan njihovog etničkog korpusa - još jedna sličnost s njemačkom imigracijom.¹²⁶ Zapravo, bili su sasvim uklopljeni u vrlo kratkom roku u američki stil života, pogotovo jer su vrlo brzo naučili tečan engleski s jasnim američkim naglaskom.

Težak život imigranata na Srednjem Zapadu i ostalim manje pristupačnim teritorijima razlikuje se od betonskih džungli, poput New Yorka s masovno napučenim kvartovima različitih etničkih skupina. Izazove s kojima su se suočavali došljaci na Srednjem Zapadu bili su puno sličniji onima prvih doseljenika i pionira s kraja 18. i početka 19. stoljeća, jer su morali izgraditi nešto iz gotovo ničega, često usput imajući problema sa agresivnim nasrtajima indijanskih plemena koja su još uvijek na nekim teritorijima bila prisutna.

¹²⁵ Library, Library of Congress, Immigration and Relocation in U.S. History, The Norwegians, 20. 1. 2021., <https://www.loc.gov/classroom-materials/immigration/scandinavian/the-norwegians/>.

¹²⁶ Hjalmar Hjorth BOYESEN, „The Scandinavian in the United States“, North American Review 155 (1892.), 533-534.

4. VRHUNAC *MELTING POT*A U DRUGOJ POLOVICI 19. STOLJEĆA

4.1. *Novi valovi imigracije: Židovi, Talijani i austrougarski imigranti*

Radi lakšeg razumijevanja značenja novog vala imigranata za Sjedinjene Države i sam New York u ekonomskom, društvenom i urbanom smislu, treba prvo u perspektivu staviti brojke i statistiku. Talijanski imigranti ostaju najbrojnija skupina imigranata sve do Prvog svjetskog rata. Do 1900. Talijani i imigranti iz Ruskog Carstva (pretežito Židovi), bili su brojniji od irskih i njemačkih imigranata u omjeru četiri prema jedan.¹²⁷ Godine 1910. ta brojka se penje na sedam prema jedan, a četiri godine kasnije na devet prema jedan. Na kraju Prvog svjetskog rata od oko sveukupno 5,6 milijuna stanovnika grada, dva milijuna bili su imigranti (iako se ta klasifikacija brzo mijenjala), od toga 200 tisuća Irca, 200 tisuća Nijemaca, 400 tisuća Talijana, 600 tisuća istočnoeuropskih Židova. Također, polovica svih Židova u SAD-u živjela je u New Yorku, gdje je početkom stoljeća živjelo čak oko deset posto svih Židova na svijetu.¹²⁸ Prvo ću razložiti njihovu priču.

Židovi, kao i velika većina imigranata, odlaze iz ekonomskih razloga, ali i razloga povezanih uz neki oblik represije ili progona, što koliko god čudno zvučalo nije bio jedan od primarnih razloga odlaska imigranata u SAD. Najviše se represija odnosila na ruske Židove. Na teritoriju Ruskog Carstva između 1790-ih i 1830-ih odozgo je nametnut niz ograničenja za židovsko stanovništvo, naročito kada su u pitanju slobode kretanja, kao i zabrana bavljenja poljoprivredom. Zbog takvih zabrana živjeli su u malim gradićima koje su nazivali *shtetl* na posebno određenom području između Bjelorusije, Litve i Moldavije, uključujući neke dijelove Poljske i Ukrajine.¹²⁹ Radili su razne poslove, od onih koji su bili najslabije plaćeni do poslova unosnih trgovaca, ali demoralizirajući faktor su bile i kvote kod zapošljavanja, primjerice za liječnike, ili kvote za Židove koji smiju u srednju školu ili na fakultet. Postojala je i zabrana glasanja i obavljanja važnih političkih dužnosti. No sve to nije nagnalo židovsku populaciju na masovni egzodus kakav počinje tek krajem 19. stoljeća. Osamdesetih godina u Ruskom Carstvu počinju sve jači i nasilniji pogromi. O tome svjedoči primjerice, nakon dolaska u SAD, Solomon Berger, rođen 1897. godine u Zborovu u Galiciji, koji tvrdi da 5% Židova dobro živi, a 80% u jako teškim uvjetima.¹³⁰ Svjedočio je i Israel Pressman, rođen u

¹²⁷ ANBINDER, 304-306.

¹²⁸ Isto, 304-306.

¹²⁹ Isto, 305-307. Vidi: Nathaniel DEUTSCH, *The Jewish Dark Continent* (Cambridge-London: Harvard University Press, 2011.).

¹³⁰ Isto, 307-308.

Minsku 1881.: „u našoj obitelji borili smo se međusobno za komad crnog kruha“. ¹³¹ Među najjače pogođenima su bili Židovi u Ukrajini, a vlast nije činila ništa da spriječi lokalne službenike koji su poticali na uništavanje židovske imovine. Zato se u vrijeme cara Aleksandra III. imigracija u Sjedinjene Države utrostručuje. ¹³² Ono što ih je privlačilo bila su građanska i politička prava. Često su kao i Irci i Talijani prakticirali lančane migracije. Pritom je zanimljivo istaknuti da Židovi pri dolasku u SAD nisu spominjali pogrome kao razlog dolaska, već ekonomske i socijalne razloge, čak i nakon velikih pogroma iz 1905. i 1906. ¹³³

Židovi će postati jedna od važnijih skupina imigranata u New Yorku. Imali zasebnu četvrt (židovski Nijemci u *Kleindeutschlandu*, također s vlastitom četvrti), te je napravljena čak i zasebna „židovska bolnica“. ¹³⁴ Počeli su se koncentrirati u Brownsvilleu na području istočnog Brooklyna. Četvrt je imala stroga vjerska pravila, s čvrstom hijerarhijom u kojoj su na vrhu bili dobro obrazovani ili vjerski istaknuti pojedinci. ¹³⁵ Najčešće bi natpisi u takvim četvrtima bili na hebrejskom, a često se u razgovorima koristio i jidiš. Nekoliko je židovskih novina počelo izlaziti već sedamdesetih, među najpoznatijima su bile novine *Yidische Tzeitung*, prva takva novina na području Sjedinjenih Država. ¹³⁶ Međutim, pojava i brzo nestajanje ili gašenje novina na jidišu tijekom sedamdesetih godina ukazuje još uvijek na manji broj doseljenika koji su tim jezikom govorili. Od sedam takvih novina do kraja desetljeća opstala je tek jedna. To se postupno mijenjalo: 1870-ih godina je oko 15.000 govornika jidiša u New Yorku, a desetljeće nakon toga već 35.000. ¹³⁷ Naravno, osim konzervativne elite, veliki utjecaj na Židove imali su sekularni intelektualci i oni su ostavili puno veći trag od ortodoksnih tradicionalista. Vrlo značajan utjecaj su imali primjerice aktivistička spisateljica Emma Goldman i novinar Abraham Cahan.

Najpreciznija procjena je da je od 1881. do 1914. gotovo 2,1 milijun istočnoeuropskih Židova došlo na područje Sjedinjenih Država, od kojih je većina ostala u NYC-u. ¹³⁸ Dakle, zaključak bi bio da je unatoč svim ostalim faktorima, rastom broja pogroma rasla i imigracija Židova iz Istočne Europe, a poglavito Ruskog Carstva. Zanimljivo je također istaknuti da se

¹³¹ DINER, 160-161.

¹³² ANBINDER, 308-309.

¹³³ Isto, 311-313.

¹³⁴ BURROWS-WALLACE, 748-750.

¹³⁵ Isto, 1112-1114.

¹³⁶ Isto, 1118.

¹³⁷ Aviva BEN-UR, „The Ladino (Judeo-Spanish) Press in the United States, 1910-1948“, u: *Multilingual America: Transnationalism, Ethnicity, and the Languages of American Literature*, ur. Werner Sollors (New York-London: New York University Press, 1998.), 67.

¹³⁸ ANBINDER, 313-314.

1880-ih stvorila neka vrsta jaza između njemačkih i istočnoeuropskih Židova. Njemački Židovi nisu htjeli koristiti jidiš i isticali su svoj „progresivni“ pedigree u odnosu na, kako su ga nazivali, „orijentalizmu“ ruskih ili istočnoeuropskih Židova.¹³⁹ Njemački su se Židovi također etablirali kao snažni sitni poduzetnici (poglavito trgovci), ali i veletrgovci, čineći 80-90% svih vlasnika trgovina odjeće. Osnovani su i neka važna filantropska društva poput United Hebrew Charities.¹⁴⁰ Ruski su Židovi u tim prvim godinama po dolasku radili teške fizičke poslove u tekstilnoj industriji gdje su ih uvjeti rada doveli do velikih zdravstvenih problema. Uvriježeno je mišljenje i stereotip o Židovima u NYC kao bogatim zlatarima, bankarima i političarima, ali podatak iz 1900. govori o tome da je samo 1% Židova bilo u takvim zanimanjima ili zanimanjima poput liječnika, rabina, odvjetnika, zubara.¹⁴¹ Većina je radila kao obični prodavači najnižeg ranga i živjela na Lower East Sideu. Još 1892. 75% Židova živi tamo, a stanje se mijenja od 1900-ih na dalje.¹⁴² Godine 1916. samo ih je 25% na Lower East Sideu, budući da su mnogi preselili u centar Harlema što je često izazivalo nezadovoljstvo među stanovnicima četvrti zbog tradicionalno uvriježenih antisemitskih stavova. Na zgradama bi često znali biti izvješeni natpisi: „Keine Juden, und keine Hunde“ („bez Židova i pasa“) referirajući se na Židove, ali i Nijemce zbog antinjemačke klime u SAD-u tijekom Prvog svjetskog rata. Vrlo popularna četvrt za Židove je bio i Bronx, baš kao i Brooklyn.

Iako su se brzo asimilirali u američko društvo, mnogi Židovi nisu mogli napustiti stare tradicije i pravila. Ortodoksni Židovi sa svojim organizacijama, misama, pamfletima i raznim vjerskim zakonima i ograničenjima kočili u potpunosti asimilaciju. Tome je zapravo na neki način krivac i američki državni aparat koji je u to vrijeme, na saveznoj razini kao i razini pojedinih saveznih država, bio prilično nezainteresiran za uređivanje odnosa između vjerskih zajednica i židovskog stanovništva.¹⁴³ NYC ipak zahvaća trend da Židovi sve više i više postaju sekularna zajednica, najčešće antireligioznog karaktera i privrženi lijevim političkim opcijama, čak i radikalizmu i anarhizmu.

Bogatiji društveni život istočnoeuropskih Židova započeo je s poboljšanjem financijskog statusa krajem 19. stoljeća. Kao što su se Irci družili po salunima i pivnicama, Židovi su imali *deli* – mjesto druženja, objeda i okupljanja. Za većinu Židova to je i dalje bio luksuz, pa su si takve izlaske mogli priuštiti najviše jednom tjedno. Otvarali su se i mliječni

¹³⁹ BURROWS-WALLACE, 1114.

¹⁴⁰ Isto, 1115.

¹⁴¹ ANBINDER, 370-373, 375.

¹⁴² Isto, 378.

¹⁴³ DINER, 181.

restorani, a zbog specifične kuhinje i tradicije najpoznatiji restoran je bio *Ratners* na Pitt Street.¹⁴⁴

Talijanska imigracija je vjerojatno bila najupečatljivija i ostavila je trag na New Yorku i njegovoj kulturi kao rijetko koja. Od 1881. do 1890. Talijani su postali najveća etnička grupa koja stiže u New York.¹⁴⁵ Od 1880. do 1914. četiri milijuna Talijana je doselilo u SAD.¹⁴⁶ Talijanski doseljenici su većinom mislili da ne idu za stalno u Sjedinjene Države, već samo kao privremeni radnici, za razliku od židovskih koji nisu imali nikakvu namjeru vratiti se u Europu. Talijani su većinom dolazili sa siromašnijih područja južne i središnje Italije, pa je i cijeli taj fenomen iseljavanja nazvan „Mezzogiorno miseria“. Ekonomski problemi u kombinaciji s velikim rastom stanovništva bili su okidač velikom iseljavanju iz tih dijelova Italije, pogotovo nakon ujedinjenja zemlje. „Signorija“ je novoj središnjoj vlasti u Italiji ostavila u baštini pitanje seljaka i najnižih slojeva društva, na što je vlast reagirala samo dodatnim poreznim opterećenjima. Postojao je i problem demokratskog deficita jer je još 1918. godine samo između 2 i 3% talijanskog stanovništvo imalo pravo izlaska na izbore.¹⁴⁷ Među važnijim razlozima masovnog odlaska Talijana je i veliki potres kod Messine iz 1908. godine zbog kojeg je poginulo između 75 i 85 tisuća osoba s područja Sicilije i Kalabrije, dok su brojni ostali bez domova i s trajnim psihičkim traumama.¹⁴⁸ To se pamti kao možda najtragičniji moment novije povijesti Italije.

Vrlo poznati dio New Yorka, koji i danas postoji pod tim nazivom, je „Little Italy“, Mala Italija smještena na području Harlema i Lower East Sidea. Paradoks talijanskih migracija, koje su najviše bile usmjerene prema velikim američkim gradovima, a najviše u NYC, bilo je to da su Talijani u svojim getoiziranim dijelovima grada počeli upoznavati druge regije Italije i svoje sunarodnjake iz tih područja.¹⁴⁹ To ne bi mogli da su ostali u Italiji, jer je odlazak iz vlastite regije ili čak vlastitog sela u to vrijeme još bila rijetkost za većinu stanovništva. Ulični festivali su također oblikovali talijanski identitet u New Yorku. Najviše kod slavljenja određenih katoličkih svetaca, uz tradicionalnu hranu koja bi se posluživala na otvorenom.¹⁵⁰ Poznata je tako bila proslava Gospe od Karmela u istočnom Harlemu.¹⁵¹

¹⁴⁴ ANBINDER, 381.

¹⁴⁵ BURROWS-WALLACE, 1111–1114.

¹⁴⁶ ANBINDER, 315.

¹⁴⁷ Isto, 315, 316-317.

¹⁴⁸ Giacomo PARRINELLO, „Post-Disaster Migrations and Returns in Sicily: The 1908 Messina Earthquake and the 1968 Belice Valley Earthquake“, *Global Environment* 9 (2012.), 29-31.

¹⁴⁹ DINER, 53.

¹⁵⁰ Isto, 71.

¹⁵¹ Isto, 71-72.

Iako su na Sjedinjene Države gledali kao na zemlju velikih mogućnosti, mnogi su ubrzo shvatili da je život u New Yorku težak, ako ne i teži nego u Italiji. Kao što je to često bila praksa i kod drugih, muškarci su prvi odlazili, ali često nisu uspjeli skupiti novac da bi im se pridružili žena i djeca ako bi ih imali. Nerijetko su stradavali u raznim građevinskim poslovima. Mnogi su imali i problema s engleskim jezikom, što je produbljivala konstantna okruženost Talijanima u getu.¹⁵² Bilo je onih koji su se uspjeli uspeti po društvenoj hijerarhiji poput Pasqualea „Pascala“ D'Angela, porijeklom iz pokrajine Abruzzo, koji se istaknuo kao pjesnik s poznatim djelom *Son of Italy* (1924.). Mnoge je zapravo fasciniralo to što je mladić koji je engleski učio bez ikakvih prijašnjih znanja jezika uspio napisati tako profinjene stihove u svojim pjesmama. Depresivni ton njegove poezije je i odraz nedaća i teških trenutaka koji su bili dominantni u njegovom životu, a tako i u životima mnogih talijanskih imigranata.¹⁵³

Gotovo 30% svih talijanskih doseljenika na američko tlo ostajalo je živjeti u New Yorku, što je nešto manji omjer nego kod Židova. Grad je 1880. imao oko 12 tisuća Talijana, a 1900. već oko 145 tisuća.¹⁵⁴ Prvotno su se naselili u ozloglašenom Five Pointsu, na najjužnijem djelu ulica Buxter i Muberry. Veće talijanske kolonije stvorene su uzduž ulica MacDougal, Sullivan i Thompson što je današnje područje West Villagea i Sohoa. Nastambe u kojima su živjeli bile su derutne, a najgore je bilo na Five Pointsu: novinar Jacob Riis opisao ih je jednostavno – „trošne građevine“ (*ramshackle structures*).¹⁵⁵ Najgora enklava je bila „Mulberry Bend“, gdje je smrtnost djece bila izrazito visoka, a kriminal, glad i higijenski uvjeti među najgorima u gradu. Kod talijanskih enklava najveći je problem bila prenapučenost na područjima Sohoa i West Villagea, gdje bi najčešće cijela obitelj živjela u jednoj prostoriji ili sobi.¹⁵⁶ Jedna takva oronula stambena zgrada (*tenement*) na Elizabeth Street bila je dom 43 obitelji u samo 16 stanova.

Iako su zamijenili Irce u fizički najtežim poslovima, kao što su građevinski i lučki poslovi i kopanje kanala, kako se bližilo 20. stoljeće po Brooklynu počinju nicati talijanski restorani, najčešće nazivani po nekom mjestu iz kojeg vlasnici vuku porijeklo.¹⁵⁷ Stvaraju bolje uvijete za život, a zajedno s tim i neku vrstu pantalijanskog identiteta, što baš i nije bio slučaj s drugim imigrantskim skupinama. Stvaraju se mnogi klubovi za dijasporu, ne bi li se pomoglo Talijanima u domovini, ali i omogućavanje pomoći novopridošlim migrantima. Na

¹⁵² ANBINDER, 383-385.

¹⁵³ Isto, 386-388.

¹⁵⁴ Isto, 390.

¹⁵⁵ Isto, 390-391.

¹⁵⁶ Isto, 391-395.

¹⁵⁷ DINER, 66-67.

primjer, poznata je *Italian Welfare League* koja je davala pomoć novopridošlim imigrantima pa čak i onima kojima je odbijen zahtjev za ulazak u zemlju.¹⁵⁸ Glavni mediji za talijansku zajednicu bile su novine *Il Progresso Italo-Americano* koje je 1879. osnovao Carlo Barsotti, jedan od poznatijih bogatih *padronea* koji su zapravo bili neka vrsta „brokera radne snage“.¹⁵⁹

Zanimljivo je istaknuti da se tada još nije u potpunosti proširio pojam bijelaca ili „bjelačke rase“ na talijansko i židovsko stanovništvo, pa je još uvijek bio rezerviran za zapadnoeuropski korpus stanovništva. Kako su Talijani sve više i više prodirali u sve pore radničke klase u Sjedinjenim Državama i u New Yorku, te uz veće upoznavanje domicilnih Njujorčana s njihovom kulturom koja je imala jasne karakteristike europske kulture, tako su ubrzano i Talijani ušli u rasni koncept bijelaca.¹⁶⁰ To je zanimljivo i zato što su, unatoč tome što je pojam rase tada najviše bio temeljen na promišljanjima biologije i genetike, pa su po fenotipu i genotipu Talijani jasno bili pripadnici „bijeke rase“, ipak presudna bila kulturološka objašnjenja, gdje se bijelac ili bijeli Amerikanac trebalo tek postati „ponašanjem“ odnosno amerikanizacijom koja bi ih diferencirala u odnosu na talijansku kulturu. Dakle, imigranti u procesu amerikanizacije uz to što stvaraju svoje nove identitete, prolaze i kroz procese rasne kategorizacije. Jedan primjer same američke politike koja se često mijenjala u pogledu na imigrante je politika predsjednika Theodora Roosevelta koji je prvotno imao poprilično „rasističke“ stavove u pogledu na doseljenike iz istočne i južne Europe, govoreći da se njihovim miješanjem s domicilnim stanovništvom SAD-a čini „rasno samoubojstvo“.¹⁶¹ Tako je govorio prije nego je postao predsjednik, ali je tijekom mandata promijenio mišljenje rekavši: „Moramo se na zakonit način, s dobrom voljom i pravedno, ponašati prema svim imigrantima koji ovdje dolaze“.¹⁶² Tada je za državnog tajnika za trgovinu i rad bio postavljen Oscar Solomon Straus, porijeklom njujorški Židov, koji će kasnije biti poznat svojom široj javnosti i primjer uspješnog Židova, vlasnika robne kuće u Brooklynu pod nazivom *Abraham & Straus* (osnovanog 1865. kao *Wechsler & Abraham*). Poznat je i po osnivanju jedne od najpoznatijih tvrtki današnjice, tada poznatoj kao *R. H. Macy & Co.*¹⁶³

Počevši raditi sve bolje i bolje poslove otvaranjem restorana i dućana, Talijani postaju sve ugledniji građani New Yorka. Do 1920. dvije trećine svih brijčača u gradu bili su

¹⁵⁸ Isto, 71.

¹⁵⁹ BURROWS-WALLACE, 1123-1124.

¹⁶⁰ James R. BARRETT - David ROEDIGER, „Inbetween Peoples: Race, Nationality and the "New Immigrant" Working Class“, *Journal of American Ethnic History* 3-44 (1997.), 4-5.

¹⁶¹ ANBINDER, 340-341.

¹⁶² Isto, 341.

¹⁶³ Isto, 341.

Talijani.¹⁶⁴ Također bilo je i puno postolara, prodavača voća, dok su žene većinom radile poslove u tekstilnoj industriji. Talijani tako s početkom 20. stoljeća sve više prelaze u obrtnike bez obzira na i dalje prisutan ogroman broj običnih radnika u tekstilnoj industriji, graditeljstvu, lučkim poslovima itd. Ono što je odvajalo talijanske imigrante u odnosu na neke druge skupine je to da su veze s matičnom državom i dalje bile vrlo jake, pa su tako mnogi bili sezonski radnici u zemlji: mnogi su se vraćali u Europu, a i oni koji nisu to radili, slali su financijsku pomoć u rodna mjesta.¹⁶⁵ Između 1906. i 1914. talijanska dijaspora je u prosjeku godišnje slala 846 milijuna lira u Italiju, što je oko 4 milijarde dolara po današnjem tečaju.¹⁶⁶

Učenje o tome kako živjeti u SAD-u i biti Amerikanac bio je jedan od izazova s kojim su se suočavali imigranti, a pogotovo oni iz istočne i južne Europe. Kako su dolazili u kvartove, radna mjesta i mjesta stanovanja koja su nekad bila dominantno nastanjena irskim imigrantima, tako su zapravo gledali i upijali ponašanja Iraca koji su već „duboko zagazili“ odnosno uznapredovali u procesu amerikanizacije.¹⁶⁷ Irci su tako na neki način postali „vratari“ (*gatekeepers*), ulogu koju su između ostaloga shvatili kao pravo da novo pridošle migrante mogu zlostavljati i povući jasnu liniju između domicilnog stanovništva i imigranata. Međutim, često su i pomagali, stvarajući mjesto za imigrante u američkom društvu. Usred ekstremnog nativizma s kraja 19. stoljeća do 1920-ih godina, sve institucije s jakim irskim utjecajem – Katolička crkva, Demokratska stranka, a i neki sindikati – pružali su utočište za imigrante, poglavito za Talijane i Slavene.¹⁶⁸

Austro-Ugarska Monarhija, suočena brojnim problemima političke i ekonomske naravi, pred sam kraj 19. i početkom 20. stoljeća bila je novi veliki bazen za iseljavanje. Sličnost između talijanskih migranata i migranata iz Austro-Ugarske bila je u tome da su se pridruživali rođaku ili prijatelju koji je ranije došao u Sjedinjene Države, što je potvrdila i Dillinghamova komisija koju je utemeljio američki Kongres ne bi li istražili razloge iseljavanja.¹⁶⁹ Komisija je u svom završnom izvještaju iz 1910. godine navela primarne (ekonomski prevladavajući) i sekundarne razloge (pisma onih koji su otišli, izbjegavanje vojne službe, djelatnost agenata za prodaju karata). Zanimljivo je da je i kod austrougarskih

¹⁶⁴ Isto, 399-402.

¹⁶⁵ Isto, 399, 404-405.

¹⁶⁶ Isto, 404-405.

¹⁶⁷ James R. BARRETT-David ROEDIGER, „The Irish and the "Americanization" of the "New Immigrants" in the Streets and in the Churches of the Urban United States, 1900-1930“, *Journal of American Ethnic History* 2 (2005.), 4-5.

¹⁶⁸ Isto, 5-6.

¹⁶⁹ BRUNNBAUER, 54, 73.

useljnika glavni razlog odlaska bila sama migracija, jer su iseljenici i povratnici bili glavni kreatori predodžbe o SAD-u.¹⁷⁰

Kada bi se povlačile paralele između imigranata iz Austro-Ugarske i dijelova jugoistočne Europe s Talijanima, tu bi sličnosti bile najveće, kako je već navedeno u nekoliko primjera. Jedan od njih je također i veliki problem nepismenosti što je zapravo i bio okidač da nalaze samo teške fizičke poslove u tvornicama, građevinarstvu ili lukama. Stanovništvo iz Austro-Ugarske koje je doseljeno činilo su polovicu svih nepismenih imigranata u Sjedinjenim Državama između 1901. i 1911. godine.¹⁷¹ Također, ako govorimo o usporedbama između „stare“ i „nove imigracije“, pismenost bi bila jedna od važnijih diferencijacija, jer je stara imigracija bila pismenija.¹⁷² Iako je samo po sebi na neki način paradoksalno, jer je općenita pismenost u Europi početkom i sredinom 19. stoljeća bila manja nego krajem stoljeća, ipak su područja s kojih dolaze novi imigranti bila puno manje razvijeni ruralni krajevi pa tako i u odnosu na pismenost.

Imigranti iz Austro-Ugarske i jugoistočne Europe većinom bi pristizali u New York, ali za razliku od Talijana i Židova nisu se zadržavali u tolikom broju nego su nastavili doseljavanje u druge dijelove zemlje.¹⁷³ Najveći broj imigranata tog porijekla nastanio se u saveznom državama New York, Pennsylvaniji, Ohiju i Illinoisu gdje je živjelo 61% svih iseljenika iz Austro-Ugarske, koristeći naravno New York City i Ellis Island kao „odskočnu dasku“ za ta daljnja naseljavanja. Osim tih razlika, bilo je razlika u smislu heterogene skupine stanovništva koja je dolazila iz Srednje i Jugoistočne Europe: primjerice razlika među slavenskim stanovništvom koje dolazi iz Austro-Ugarske i Grka kao imigranata. Slaveni su najčešće radili u čeličanama, kao što se to vidi na primjeru Hrvata u Pittsburghu kao središtu industrije čelika, a Grci su bili sličniji Talijanima pa su 0vrlo često radili kao trgovci voćem i povrćem te su se u znatno većoj mjeri zadržavali u samom New Yorku.¹⁷⁴ Istraživanje Petera Roberta je otkrilo da je 58% radne snage u industrijama čelika i željeza činila strana populacija, a u najvećoj mjeri upravo slavenskog porijekla.¹⁷⁵ Ono po čemu su također bili poznati Mađari, Slovaci, Česi ili Slovenci bili su pansioni najčešće vrlo prljavi i loših uvjeta za život, ali su bili dodatan izvor zarade za to stanovništvo.¹⁷⁶ Takav način privatnog nuđenja

¹⁷⁰ Isto, 71-72.

¹⁷¹ Isto, 76-77.

¹⁷² Isto, 77.

¹⁷³ Isto, 77-78, 87.

¹⁷⁴ Isto, 90-91.

¹⁷⁵ Peter ROBERTS, *The New Immigration: A Study Of The Life Of Southeastern Europeans In America* (New York: Kessinger Publishing, 2007.), 54-56.

¹⁷⁶ Tara ZAHRA, *The Great Departure. Mass Migration from Eastern Europe and the Making of the Free World* (New York: W. W. Norton and Co., 2016.), 98-100.

smještaja novim imigrantima je funkcionirao sve dok se vlasti nisu počele temeljitije baviti tim problemom. Također treba naznačiti da je habsburška vlast često pokazivala ignoranciju prema cijelom fenomenu iseljavanja iz zemlje, pritom ne prateći čitav proces ni statistički, ali i bez namjera da se organizira financijska pomoć ili efikasnije socijalne službe te razne zaklade pomagala koje bi odseljenom stanovništvu pomagale da se lakše u New Yorku smjesti i preživi najteže početke. To je podrška koju su talijanski, njemački i irski imigranti imali preko karitasa, crkvenih organizacija, ali i uz razne oblike pomoći sa smještajem u donekle ljudskim uvjetima pansiona.¹⁷⁷ Iako su Austro-Ugarske vlasti krivile njujoršku vlast i lokalne zakone, zapravo nejedinstvo i konkurencija između etnički heterogenih skupina imigranata i austrougarskih vlasti bio je jedan od većih problema, pa je nemar za takva pitanja i probleme bio očit. Treba također reći da je apsolutni vrhunac austrougarske imigracije bio 1890. godine, što je počelo zabrinjavati vlasti jer su sve to bili mladi muškarci spremni za vojnu službu, a Austro-Ugarska se tad sve više i više približavala vojnom sukobu na Balkanu.¹⁷⁸ Kada bi se usporedile austrougarske brojke s brojkama i razmjerima imigracije s područja Balkana, onda bi bilo jasno da su razmjeri iseljavanja s područja Austro-Ugarske naspram Srbije ili Bugarske bili enormni. Stanovništvo koje je iseljavalo iz Bugarske, Rumunjske ili Srbije bilo je još uvijek malobrojno, a često bi to bili i Židovi s tih teritorija, tako da su stope etničkih gibanja na tim teritorijima bile prilično male.¹⁷⁹

Ove tri glavne skupine imigranata, u onome što historiografija podrazumijeva pod pojmom „nove imigracije“ u okviru 19. stoljeća, bile su drugačije od stare imigracije u nekoliko segmenata koji su ranije oprimjereni. Intenzitet imigracije je bio puno veći nego početkom i sredinom stoljeća. Ekonomska moć Sjedinjenih Država je pred kraj stoljeća sve više i više rasla pa tako raste i broj imigranta, ali New York nije mogao pratiti tako jaki priljev stanovništva u infrastrukturi, urbanizaciji i radnim uvjetima. Oblikovanje kolektivnog identiteta unutar samih zajednica imigranata, poput snažnog talijanskog, bio je još jedan segment po kojim se „nova imigracija“ razlikuje u odnosu na „staru“. Potonja je puno brže postala amerikanizirana i u kontekstu New Yorka ušla u dio stanovništva koji se na kraju stoljeća već smatrao američkim korpusom naroda (uz male iznimke dijela irskog imigrantskog korpusa koji je uvijek gajio određenu vrstu povezanosti s matičnom zemljom).

¹⁷⁷ Isto, 100-102.

¹⁷⁸ Isto, 54-55.

¹⁷⁹ BRUNNBAUER, 47-48.

4.2. *New York City i Afroamerikanci*

Iako nisu bili dio imigrantskoga korpusa Sjedinjenih Država, Afroamerikanci su bili važan i velik dio društva u New Yorku sa svojim specifičnim porijeklom, problemima i donekle sličnostima u odnosu na imigrante koji su dolazili iz Europe. Važno je naglasiti da je nakon sredine 19. stoljeća takozvani „srednji sloj“ u gradu New Yorku sačinjavalo primarno protestantsko stanovništvo koje je rođeno u samoj zemlji, a po profesijama je obuhvaćalo skupine svećenstva, umjetnika, intelektualaca, trgovaca ili mehaničara. S druge strane s radništvo u više navrata iznova formiralo, pri čemu je ono iz prve polovice 19. stoljeća sačinjavana o heterogenih skupina radnika rođenih u zemlji. To se radništvo već sredinom stoljeća nije regeneriralo, već je radnički identitet i dominaciju u tom pogledu preuzela imigracija, njemački i irski ručni radnici i drugi doseljenici koji su okupirali slabije plaćene poslove. Manualne i fizički iscrpne poslove, poslove nižeg razreda, obavljalo je od druge polovice uglavnom stanovništvo rođeno izvan same zemlje.¹⁸⁰

Ono što je izdvajalo Afroamerikance iz takve problematike bio je građanski status koji je još do Građanskog rata bio nepostojeći, dok se na jugu države k tome prakticirao robovlasnički odnos. Unatoč ograničenjima i opasnostima, afroamerička populacija u razdoblju prije rata pokušala je unaprijediti svoj status i životni standard. Tako su po uzoru na irske imigrante i mnoge druge u gradu počeli osnivati svoja udruženja i organizacije. Takvih udruga je bilo oko desetak u čitavom New Yorku.¹⁸¹ To je omogućilo više faktora: NYC je postupno donio legislativu o emancipaciji, nešto kasnije od Pennsylvanije, ali su zakoni i posljedično društveni stavovi bili mnogo liberalniji u pogledu nego na primjer u Baltimoreu. Pennsylvanija je bila posebna, zbog utjecaja njemačke populacije među kojima su velik utjecaj imali kvekeri (protestantska denominacija koja je bila protiv bilo kakvih robovlasničkih odnosa).

Treba naglasiti da je Država New York bila jedna od zadnjih sjevernih država koja je ukinula ropstvo. Tek 1827. došlo je do pune emancipacije Afroamerikanaca u New Yorku, kada su svi robovi rođeni prije 1799. godine oslobođeni.¹⁸² Problem su predstavljali robovlasnici s Juga koji su prije Građanskog rata u Sjedinjenim Državama mogli otputovati u sjeverne države, uključujući i New York, te jednostavno oteti Afroamerikance, lažno tvrdeći da pripadaju nekom robovlasniku s Juga. Taj proces je bio poznatiji po imenu *blackbirding*, a

¹⁸⁰ Diana DiZEREGA WALL, „Examining Gender, Class and Ethnicity in Nineteenth Century New York City“, *Historical Archaeology* 33/1 (1999.), 102-103.

¹⁸¹ Daniel PERLMAN, „Organizations of the Free Negro in NYC, 1800-1860“, *The Journal of African American History* 56/3 (1971.), 181-182.

¹⁸² Leslie M. HARRIS, *In the Shadow of Slavery: African Americans in New York City, 1626-1863* (Chicago-London: University of Chicago, 2003.), 93-94.

najpoznatiji slučaj, kasnije i dobro dokumentiran, je slučaj Solomona Northupa koji je kao slobodni crnac i građanin New Yorka, otet i odveden na Jug gdje postaje rob.¹⁸³

Afroamerička populacija je i dalje izložena usustavljenom rasizmu, što je bio i jedan od razloga zašto su bili među najsiromašnijim slojevima društva u New Yorku i cijeloj državi. Veliki broj Afroamerikanaca uz socijalne probleme suočavao se i s problemima koji su mučili i novo pridošle imigrante, pa su na neki način dijelili barem djelomično slične sudbine. Srednji sloj Afroamerikanaca u New Yorku bio je primoran raditi izrazito loše plaćene poslove, što je najčešće značilo kao posloga, s izravnim konotacijama na ropstvo.¹⁸⁴ Također, teški poslovi su roditelje u afroameričkim obiteljima primoravali na dulje odvajanje od svoje djece, pa su tako i sama djeca morala raditi, i to najčešće i nekoliko poslova. Često su tako djeca radila kao dostavljači, na tržnicama i slično. Irski imigranti i Afroamerikanci najčešće su dijelili osim sličnih životnih uvjeta i kvartove u kojima su obitavali. Djeca Afroamerikanaca su često živjela u takozvanim utočištima pa su radi loših uvjeta koji su vladali u njihovoj okolini razvijali sklonost prema kriminalu. Najčešće su krali u dječjoj i adolescentskoj dobi. Zanimljiv je s druge strane podatak da su, kada je u pitanju bila socijalna pomoć, Afroamerikanci bili manje zastupljeni od bijelih imigranata. Odgovor na taj fenomen se nalazi u slabijem poznavanju sustava, ali i nepovjerenju u sustav koji je „izgradio bijeli čovjek“.¹⁸⁵ Europski imigranti su se tako često nakon samo nekoliko godina života u novoj državi našli u boljoj situaciji od Afroamerikanaca koji su sve do šezdesetih godina 20. stoljeća bili u vrlo podređenom položaju u urbanom Sjeveru države. Zaključak je da, iako je rasizam među bijelim Amerikancima prema crnačkom stanovništvu postojao, to nije bio presudan čimbenik koji je tu populaciju držao kao kolektiv u slabim životnim uvjetima i s vrlo lošim životnim standardom. Iste, ako ne ponekad i gore tretmane doživljavali su u New Yorku novo pridošli imigranti iz Europe na kraju 19. stoljeća kada je nativizam postajao sve jači.

¹⁸³ John STRAUSBAUGH, *City of Sedition: The History of New York City during the Civil War* (New York-Boston: Twelve, 2016.), 39-40.

¹⁸⁴ Gunja SAN GUPTA, „Black and "Dangerous"?: African American Working Poor Perspectives on Juvenile Reform and Welfare in Victorian New York, 1840-1890“, *The Journal of Negro History* 86/2 (2001.), 100-101, 106.

¹⁸⁵ Isto, 116.

4.3. Ekonomija i reforme u gradu

Opće je poznata velika gospodarska kriza iz 1929. i šteta koju je prouzročila, ne samo američkoj, nego i svjetskoj ekonomiji. Iako najveća, ona je samo pratila trend ekonomskih krahova iz 19. stoljeća. Ono što većinu njih obilježava je to da su na različite načine kretali iz New York Cityja kao financijskog središta.

Prva prava kriza modernog doba je bila ona iz 1819., u historiografiji još nazivana *Panic of 1819* – obrazac nazivanja će se kasnije nastaviti.¹⁸⁶ Uzrok joj je bio pad cijena pamuka. Banke su bile prisiljene davati zajmove te je dolazilo do ovrha nad tvrtkama, što je pak prouzročilo veliku ekonomsku krizu i stagnaciju. Takvo je stanje trajalo sve do 1821., a najviše se efekt krize osjetio na zapadu i jugu države.¹⁸⁷

Zatim je uslijedila kriza iz 1837. koja je bila složenija i imala je više čimbenika od one iz 1819. godine.¹⁸⁸ Bila je kombinacija neuspješnog usjeva pšenice, pada cijena pamuka te ekonomskih problema u Velikoj Britaniji. Došlo je i do propasti brokerskih tvrtki u New Yorku te pada cijena nekretnina i hrane (što je stvorilo probleme za farmere). Te neuspješne ekonomske godine, koje su trajale sve do 1843., obilježile su mandate predsjednika Andrew Jackson i potpredsjednik Martina Van Burena.

U drugoj polovici 19. stoljeća nastavio se trend kriza i kompleksnijih razloga zbog kojih su izbijale. Velika kriza iz 1857. bila je prouzrokovana propašću osiguravajuće kuće *Ohio Life Insurance and Trust Company* koja je svoje sjedište imala upravo u New Yorku.¹⁸⁹ Neobuzdane špekulacije oko željeznica za vrijeme zlatne groznice i nestanak velike svote novca doveli su do panike na Wall Streetu i čitavom financijskom predjelu. Cijene dionica su naglo pale, i oko 900 trgovinskih poduzeća je prestalo s radom u New Yorku.¹⁹⁰

Ipak, kriza iz 1873. godine bila je puno većeg obujma od svih do tada, a počela je duplim krahom na burzi, prvo u Europi, u Beču i Berlinu, a potom i u New Yorku na jesen, što je dovelo do velike financijske krize koja se proširila po cijeloj Europi i Sjevernoj Americi.¹⁹¹ Ključna točka svih financijskih uspona i padova bila je najveće nevladino tijelo na zemaljskoj kugli: New York Stock Exchange, njujorška burza nastala na zasadama velikog

¹⁸⁶ Robert MCNAMARA, „Financial Panics of the 19th Century“, <https://www.thoughtco.com/financial-panics-of-the-19th-century-1774020>, 2018, 16.1.2019.

¹⁸⁷ Richard VAGUE, *A Brief History of Doom: Two Hundred Years of Financial Crises* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2019.), 96-101.

¹⁸⁸ Robert MCNAMARA, „Financial Panics“.

¹⁸⁹ James L. HUSTON, *The Panic of 1857 and the Coming of the Civil War* (Baton Rouge-London: Louisiana University Press, 1987.), 14-15.

¹⁹⁰ VAGUE, 125-134.

¹⁹¹ Nicolas BARREYRE, „The Politics of Economic Crises: The Panic of 1873, the End of Reconstruction, and the Realignment of American Politics“, *The Journal of the Gilded Age & Progressive Era* 10/4 (2011.), 403.

ekonomskog rasta na prekretnici iz 18. u 19. stoljeće. Velike korporacije 19. stoljeća bile su najčešće u vlasništvu samo jednog dioničara, poput Andrew Carnegiea (čelik), Corneliusa Vanderbilta (željeznice) ili Johna D. Rockefellera (nafta). Do promjena dolazi tek početkom 20. stoljeća, kada kompanije počinju shvaćati da će poduzeće rasti puno brže ako se dopusti da javnost kupuje dionice, čime se mijenjala njihova vlasnička struktura. Odbor za burze u New Yorku s vremenom je sve više i više rastao.¹⁹² Godine 1873. otvorio se novi problem kada je veoma bogat čovjek po imenu Jay Cooke sa svojih milijardu dolara u obliku obveznica iz Građanskog rata odlučio uložiti u sektor željeznica, a najviše u željeznice poduzeća *Northern Pacific Railway*.¹⁹³ U vrlo „uskom tržištu“ toga doba Cooke je morao prodati obveznice jer željeznice nisu bile ni približno blizu finaliziranja svog posla oko transkontinentalne infrastrukturne izgradnje. Radi poteza tek jednog velikog investitora počela se širiti panika koja je utjecala na ekonomiju čitave zemlje, izazvavši posljedično propast nekih banaka nakon što su brojni kratkoročni zajmovi propali. Banke su zatražile da državna riznica u sustav uloži dodatan novac, a banke su centralizirale sve uplate u *New York Clearinghouse* koji je zapravo predstavljao konzorcij banaka koje su izdavale certifikate o zajmovima umjesto gotovine za međubankarske transakcije. Kreditni balon je pukao i doveo do pojačane panike i krize 1873. godine.¹⁹⁴

Željezničko-investicijski balon koji je održavao nacionalno gospodarstvo u godinama nakon izbijanja Građanskog rata, slomio se 1873. pa je brzo uslijedio kolaps tržišta nekretnina u New Yorku. Val bankrota zahvatio je investicijske kuće i druge tvrtke. Do zime 1873./1874. čak je 25% radne snage grada bilo je bez posla, a plaće su, mnogima kojima je uspjelo posao zadržati, opadale.¹⁹⁵ Kao i u svakom ekonomskom padu, siromašni radnici snosili su najveću štetu tijekom krize iz 1873. Iako su beskućništva u gradu oduvijek postojala, depresija 1870-ih povećala je broj beskućnika i problem učinila očitim. Broj uhićenja zbog lotalica povećao se između 1874. i 1878. godine za 50% u samom New Yorku, koji je postao preplavljen sve većim troškovima pružanja izravne pomoći sve velikom broju siromašnih, otkazao je svoj program izravne pomoći, odlučivši umjesto toga potpore pružiti privatnim službama. Teret zbrinjavanja 75.000–105.000 siromašnih stanovnika posljedično je

¹⁹² Stuart BANNER, „The Origin of the New York Stock Exchange, 1791–1860“, *The Journal of Legal Studies* 27/1 (1998.), 116-117. Usp. Elmus WICKER, *Banking Panics of the Gilded Age* (Cambridge-New York: Cambridge University Press, 2000.), 19-26.

¹⁹³ BARREYRE, 406-407.

¹⁹⁴ Jill M. HENDRICKSON, *Regulation and Instability in U.S. Commercial Banking: A History of Crises* (New York: Palgrave Macmillan, 2011.), 90-91.

¹⁹⁵ BURROWS-WALLACE, 1022-1023.

pao na privatne dobrotvorne organizacije.¹⁹⁶ Broj obitelji koje su zatražile pomoć od Udruge za poboljšanje života siromašnih od 1873. do 1874. godine se upeterostručio. Depresija je natjerala dobrotvorne organizacije da slijede financijski održivije i učinkovitije oblike pomoći, što je dovelo do pokreta „znanstvene dobrotvornosti“, iz kojeg je proizašlo njujorški Savez dobrotvornih organizacija. Zbog financijskih kriza iz 1873. i 1893. oko 9 milijuna stanovnika izgubilo je svoje radno mjesto.¹⁹⁷

Velika kriza 1907. godine, kao i mnoge prije nje, dogodila se nakon ogromnog ekonomskog i industrijskog rasta koji je prethodio početkom stoljeća. Osim tjeskobe zbog nelikvidnosti i nepovjerenja, Wall Street je bio u lošem ozračju i špekulativno ponašanje velikih tvrtki i investicijskih kuća iz prethodnih godina oslabilo je temelje njujorškog tržišta kapitala. Mnogi su se požurili povećati svoje dobitke u „casinu“, na Wall Streeta.¹⁹⁸ Potaknuta je neuspjelim špekulacijama koje su prouzročile bankrot dviju brokerskih kuća. Ali šok koji je pokrenuo događaje za stvaranje panike bio je potres u San Franciscu 1906. godine. Razaranje tog grada izvuklo je zlato iz najvećih svjetskih novčanih centara. Time je stvorena kriza likvidnosti koja je potom potaknula recesiju, počevši u lipnju 1907.

Teški životni uvjeti bili su realnost i za imigrante i one koji to nisu bili: financijske krize su poharale New York. Čovjek koji je na specifičan način izvještavao i opisivao stanje u četvrtima poput Five Pointsa, Hell's Kitchena, East Rivera i Lower East Sidea bio je Jacob Riis, pisac, novinar, fotograf i reformator danskog porijekla.¹⁹⁹ Riis je bio netko tko se uspinjao po društvenoj ljestvici, počevši od nekoga tko je spavao na ulicama grada u Five Pointsu i Mulbery Bendu, do čovjeka koji je pisao za *Tribune* i jednog od najvažnijih urbanih reformatora u gradu. Naročito je utjecajan bio kada su u pitanju siromašne četvrti. Jacob Riis je bio filantrop velikih razmjera, a bio je i sljedbenik filantropskog razmišljanja i teorija Josepha Shaw Lovella.²⁰⁰ Tijekom 1890-ih godina sudjelovao je u brojnim „ratovima“ za obnovu urbanog okruženja. Savjetovao je vladine dužnosnike, organizirao klubove i financijski potpomagao koliko je to bilo moguće bilo kakvu inicijativu za dobrotvornim radom s obzirom na katastrofalne probleme siromaštva koji su dolaskom nove imigracije postajali samo veći. Kako je i sam odrastao u radničkoj obitelji imigranata, bio je vrlo

¹⁹⁶ Adonica Yen-Mui LUI, *Party Machines, State Structure, and Social Policies: The Abolition of Public Outdoor Relief in New York City, 1874–1898* (Cambridge: Harvard University Press, 1993.), 137-38.

¹⁹⁷ Robert MCNAMARA, „Financial Panics“.

¹⁹⁸ Mike WALLACE, *Greater Gotham: A History of New York City from 1898 to 1919* (New York-Oxford: Oxford University Press, 2017.), 184-190.

¹⁹⁹ ANBINDER, 410.

²⁰⁰ James B. LANE, „Jacob A. Riis and Scientific Philanthropy During the Progressive Era“, *Social Service Review* 47/1 (1973.), 32-33.

osjetljiv na probleme stanovanja, prehrane i života općenito u doseljeničkim zajednicama. Iako filantrop, nije podnosio neradnike pa je jednom prilikom napisao: „ (...) a što se tiče čovjeka koji ne želi raditi, neka umre od gladi“.²⁰¹ Treba naznačiti da su u vrijeme financijske krize 1870-ih mnoge filantropsko-humanitarne organizacije propale, pa je Riis nastupio kao netko tko ima cilj obnoviti i ponovo „sagraditi“ sustav. Njegovi socijalni, ekonomski, politički i humanitarni programi imali su za zadatak uljepšati okoliš i ponovno uspostaviti jasne kategorije doma, škole i susjedstva u životu siromašnih. Trogodišnje iskustvo između 1894. i 1897., praćeno povratkom Demokrata na vlast, uništilo je Riisovo povjerenje u djelotvornost zakona.²⁰² Vodio je zato mjesta za socijalno planiranje sa stručnjacima za uređenje igrališta, odabir parkova, razvoj modela stanovanja i postavljanje zdravstvenih standarda; ali počeo je naglasak stavljati i na lokalne kvartovske organizacije i dinamično izvršno vodstvo kao dva vitalna sastojka za pozitivne trendove u urbanom planiranju. Tek je 1900. tadašnji guverner Theodore Roosevelt uveo državnu legislativu o autorizaciji uspostavljanja komisije za oronule zgrade (*tenament*), kako bi se postavila i na kraju i realizirala reforma stanarskog zakona u New Yorku i Buffalu. Po Riisovom viđenju najveća poteškoća u rješavanju tih problema nisu bili postojeći zakoni, već javnost koja je bila potpuno nezainteresirana. Ipak, uz pomoć ljudi poput Roberta de Foresta, Roberta Fultona Cuttinga, Felixa Adlera, pa i samog Theodora Roosevelta, došlo je do stvarne akcije po pitanju reformi. Srušen je Mulberry Bend a sagrađen Mullberry Bend Park 1897., čime se počela provoditi uredba da svaka škola ima svoje igralište. Donesen je i Zakon o stambenim zgradama (*Tenement House Act*) 1901., što je bio orijentir za daljnje zakonodavne pomake Progresivne ere kojim se konačno zabranila izgradnja oronulih naselja stisnutih zgrada i nastamba.²⁰³ Time je zapravo onemogućeno stvaranje slamova. Dakle, bilo je potrebno samo nekoliko zakona i ambicioznih pojedinaca s kapitalom i iskustvom, a ne i potpuna izmjena zakona da bi do poboljšanja stambenog pitanja u stvarnosti i došlo. Riis je bio dio te progresivne struje, a jak socijalistički i anarhistički pokret bio je predvođen anarho-socijalističkim novinarom Johannom Mostom i već spomenutom Emmom Goldman. Svi su ti pojedinci zapravo donijeli u pozitivnim promjenama u gradu i bili zaslužni za stvaranje modernog i boljeg New Yorka, a zajedničko im je između ostalih stvari bilo što su bili imigranti iz Europe.

²⁰¹ LANE, 34.

²⁰² Isto, 40-41.

²⁰³ ANBINDER, 416-418.

5. ZAKLJUČAK

Europska imigracija stvorila je ekonomskog giganta, po stanovništvu heterogeno američko središte, New York City sa svim njegovim kulturnim, jezičnim i urbanim posebnostima. Prvo što su imigranti mogli doživjeti po svom dolasku u grad je prihvatni centar u Castle Gardenu, a kasnije svima poznatiji Ellis Island. Deseci tisuća imigranta prošli su kroz trijaže Ellis Islanda gdje su ih pregledavali zbog zaraznih bolesti, nepodobnih životnih izbora ili jer su bili osuđeni kriminalci u svojim domicilnim zemljama. Ušavši u to zdanje koje je bilo prvi dodir s novom državom, mogli su svjedočiti umjetničkom djelu dva mlada arhitekta, Williama Boringa i Edwarda Tiltona, koji su nakon požara iz 1891. bili zaduženi za izgradnju tog poznatog prihvatnog centra, izgrađenog u stilu Beaux-Artsa s talijansko-francuskim motivima. Taj dolazak kod većine je imigranata donosio neizvjesnost i strah, nakon mukotrpnog putovanja nekim od brodova iz Europe.

Jesu li imigranti doveli do ekonomskog razvoja grada, pretvorivši ga u najveću i najvažniju metropolu Sjedinjenih Država? Odgovor je dvojak. Imigranti su bili jedan od najvažnijih čimbenika koji je ubrzao gospodarski razvoj grada upravo zbog neiscrpne količine radne snage koju grad nikako ne bi mogao naći među domicilnim stanovništvom, poglavito jer su u pitanju bili poslovi koji su fizički bili veoma zahtjevni. No, baš su to bili poslovi koji su izgradili željeznice, nebodere, mostove, gradsku infrastrukturu ali i poslovi koji su stvorili kulturu poslovanja i poduzetništva u gradu, ponajprije zbog malih poduzetnika iz redova židovske, talijanske i njemačke imigracije od kojih su neki postajali toliko jaki da do danas njihove tvrtke opstaju na listi S&P 500 američke burze. Ono što sigurno nije bio okidač napretka, ali ni kočnica u razvoju bilo je neadekvatno stanovanje u New Yorku koje je kočilo grad u daljnjem napretku, ali je isto tako i pokazalo manjkavosti heterogenog multikulturalnog društva zbijenog na još uvijek relativno malom prostoru. No, i te negativne strane moderne metropole natjerale su na neki način New York na neprestanu modernizaciju i izgradnju sve bolje infrastrukture, uz izdizanje nekih jakih pojedinaca od kojih su mnogi bili imigrantskog porijekla.

New York postaje pravi suvremeni *melting pot*. Prvi je razlog tome njegov značaj luke i posebnog geografskog položaja koji je omogućavao takav splet događaja. Drugi faktor je svakako već postojeća infrastruktura starog kolonijalnog grada s pedigreeom grada koji je fokusiran na stvaranje viška vrijednosti, malog poduzetništva, grada sa šansama za velika ulaganja, ali i grada koji je ipak u odnosu na neke druge krajeve bio spreman bez obzira na sve na prihvaćanje različitih etničkih skupina. Posebnost New Yorka u odnosu na ostatak

Sjedinjenih Država nepobitno je taj da, osim što je kratko vrijeme bio glavni grad (1785.-1790.), u kontinuitetu uživa određenu razinu samouprave u odnosu na neke druge dijelove zemlje koji su puno više ovisili o Saveznoj vladi. Također, poseban je baš zbog nevjerojatnih razmjera strane populacije koja se slijevala svake godine u četvrti toga grada i u načinu na koji se uspjela održati efikasna ekonomska politika s obzirom na sve izazove s kojima su se „najstariji“, „stari“ i „novi“ (ili „najnoviji“) Njujorčani susretali u tom *melting potu*.

POPIS IZVORA I LITERATURE

1. Literatura

ANBINDER, *City of Dreams: The 400-Year Epic History of Immigrant New York*. New York: Mariner Books Houghton Mifflin Harcourt, 2017.

ANTIĆ, Ljubomir. *Hrvati i Amerika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Institut za primijenjena društvena istraživanja, 1992.

BANNER, Stuart. „The Origin of the New York Stock Exchange, 1791–1860.“ *The Journal of Legal Studies* 27/1, 1998.: 113-140.

BARRETT, James R. i David ROEDIGER, „The Irish and the "Americanization" of the "New Immigrants" in the Streets and in the Churches of the Urban United States, 1900-1930.“ *Journal of American Ethnic History* 2, 2005.: 3-33.

BARNEY, William L. *A Companion to 19th-Century America*. Malden-Oxford: Blackwell Publishers, 2001.

BARREYRE, Nicolas. „The Politics of Economic Crises: The Panic of 1873, the End of Reconstruction, and the Realignment of American Politics, Society for Historians of the Gilded Age & Progressive Era.“ *The Journal of the Gilded Age and Progressive Era* 10/4, 2011.: 403-423.

BEN-UR, Aviva. „The Ladino (Judeo-Spanish) Press in the United States, 1910-1948“, u: *Multilingual America: Transnationalism, Ethnicity, and the Languages of American Literature*, ur. Werner Sollors (New York-London: New York University Press, 1998.), 64-79

BLAU, Judith R. – Mim THOMAS – Beverly NEWHOUSE – Andrew KAVEE, „Ethnic Buffer Institutions. The Immigrant Press: New York City, 1820-1984“, *Historical Social Research /Historische Sozialforschung* 23/3, 1998.: 20-37.

BOYER, Paul. *Urban Masses and Moral Order in America 1820-1920*. Cambridge-London: Harvard University Press, 1992.

BOYESEN, Hjalmar Hjorth, „The Scandinavian in the United States“, *The North American Review*, 155/432, 1892., 526-535.

BRAUDEL, Fernand. *Vrijeme svijeta: Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVIII. stoljeća*. Zagreb: August Cesarec, 1992.

BRUNNBAUER, Ulf. *Globaliziranje jugoistočne Europe. Iseljenici, Amerika i država od kraja 19. stoljeća*. Zagreb: Srednja Europa, 2019.

BURROWS, Edwin G. – Mike WALLACE. *Gotham: A History of New York City to 1898*. Oxford: Oxford University Press, 1998.

CINCOTTA, Howard, ur. *Američka povijest: kratki prikaz*. Zagreb: Informativna agencija SAD, 1998.

DEUTSCH, Nathaniel. *The Jewish Dark Continent*. Cambridge-London: Harvard University Press, 2011.

DINER, Hasia R. *Hungering for America: Italian, Irish, and Jewish Foodways in the Age of Migration*. Cambridge-London: Harvard University Press, 2002.

DiZEREGA WALL, Diana. „Examining Gender, Class and Ethnicity in Nineteenth Century New York City.“ *Historical Archaeology* 33/1, 1999.: 102-117.

EASTERLIN, Richard A. – David WARD – William S. BERNARD – Reed UEDA. *Immigration: Dimensions of Ethnicity*. Cambridge-London: Belknap Press of Harvard University Press, 1982.

EIICHIRO, Azuma. *In Search of Our Frontier*. Oakland: University of California Press, 2019.

GRABBE, Hans-Jürgen. „European Immigration to the United States in the Early National Period, 1783-1820.“ *American Philosophical Society*, 133/2, 1989.: 190-214.

GUPTA, Gunja San. „Black and "Dangerous"?: African American Working Poor Perspectives on Juvenile Reform and Welfare in Victorian New York, 1840-1890.“ *The Journal of African American History* 86/2, 2001.: 99-131.

HARRIS, Leslie M. *In the Shadow of Slavery: African Americans in New York City, 1626-1863*. Chicago-London: University of Chicago, 2003.

HENDRICKSON, Jill M. *Regulation and Instability in U.S. Commercial Banking: A History of Crises*. New York: Palgrave Macmillan, 2011.

HOBBSAWM, Eric. *The Age of Empire*. London: Abacus, 2014.

HOBBSAWM, Eric. *Nacije i nacionalizam: Program, mit, stvarnost*. Zagreb: Novi Liber, 1993.

HUSTON, James L. *The Panic of 1857 and the Coming of the Civil War*. Baton Rouge-London: Louisiana University Press, 1987.

KAMPHOEFNER, Walter D. *The Westfalians: From Germany to Missouri*. New Jersey: Princeton University Press, 1987.

LANE, James B., „Jacob A. Riis and Scientific Philanthropy During the Progressive Era.“ *Social Service Review* 47/1, 1973., 32-48.

LEVINE, Lawrence W. *Highbrow/Lowbrow. The Emergence of Cultural Hierarchy in America*. Cambridge-London: Harvard University Press, 1999.

MALDWYN ELLIS, David. *New York State and City*. Ithaca-London: Cornell University Press, 1979.

MITCHELL, B. R., *European Historical Statistics, 1750-1975*. London: The MacMillan Press Ltd, 1975.

MYERS, Jacob W. „The Beginning of the German Immigration in the Middle West.“ *Journal of the Illinois State Historical Society* 15/3/4, 1923.: 592-599.

NEUMANN, Insa. „Negotiating Germanness after World War II.“ U: *Urban Transformations in the U.S.A.: Spaces, Communities, Representations*, ur. Julia Sattler. Bielefeld: Transcript Verlag, 2016.: 101-129.

LUI, Adonica Yen-Mui. *Party Machines, State Structure, and Social Policies: The Abolition of Public Outdoor Relief in New York City, 1874–1898*. Cambridge: Harvard University Press, 1993.

OSTERHAMMEL, Jürgen. *The Transformation of the World. A Global History of the Nineteenth Century*. Princeton-Oxford: Princeton University Press, 2017.

PAINE, Thomas. *The Complete Writings of Thomas Paine*, vol. 1. New York: The Citadel Press, 1945.

PARRINELLO, Giacomo. „Post-Disaster Migrations and Returns in Sicily: The 1908 Messina Earthquake and the 1968 Belice Valley Earthquake.“ *Global Environment: A Journal fo History and Social and Natural Sciences*, 9, 2012.: 26-49.

PECK, Gunther. *Reinventing Free Labor: Padrones and Immigrant Workers in the North American West*. Cambridge-New York: Cambridge University Press, 2000.

PERLMAN, Daniel, „Organizations of the Free Negro in NYC, 1800-1860.“ *The Journal of African American History* 56/3, 1971.: 181-197.

RIPPLEY, LaVern J. „The German-Americans: A Course Proposal.“ *Die Unterrichtspraxis / Teaching German* 9/2, 24-30, 1976.

ROBERTS, Peter. *The New Immigration: A Study Of The Life Of Southeastern Europeans In America*. New York: Kessinger Publishing, 2007.

SOFFER, Jonathan, „All politics are global: nineteenth-century New York history in its own world wide web.“ *Urban History* 32/2, 2005.: 345-351.

STRAUSBAUGH, John. *City of Sedition: The History of New York City during the Civil War*. New York-Boston: Twelve, 2016.

STUART, Reginald C. *Civil-military Relations During the War of 1812*. Santa Barbara-Denver-Oxford: Abc-Clio, 2009.

THERNSTROM, Stephan. *Poverty and Progress. Social Mobility in a Nineteenth Century City*. Cambridge-London: Harvard University Press, 1994.

VAGUE, Richard, *A Brief History of Doom: Two Hundred Years of Financial Crises*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2019.

WALLACE, Mike. *Greater Gotham: A History of New York City from 1898 to 1919*. New York-Oxford: Oxford University Press, 2017.

WICKER, Elmus. *Banking Panics of the Gilded Age*. Cambridge-New York: Cambridge University Press, 2000.

ZAHRA, Tara. *The Great Departure. Mass Migration from Eastern Europe and the Making of the Free World*. New York: W. W. Norton and Co., 2016.

ZINN, Howard. *A People's History of the United States, 1492-Present*. New York: Harper & Row, 2005.

2. Internetski izvori

Gotham Gazette The Place for New York Policy and Politics, „Boss Tweed“, Gotham Gazette Staff, 4. 7. 2005., <https://www.gothamgazette.com/open-government/2878-boss-tweed>.

The Origins of Corruption in the New York City Police Department, Daniel Czitrom, TIME, <https://time.com/4384963/nypd-scandal-history/>, 28. 06. 2016.

Library, Library of Congress, Immigration and Relocation in U.S. History, The Norwegians, 20.1.2021., <https://www.loc.gov/classroom-materials/immigration/scandinavian/the-norwegians/>.

Library, Library of Congress, Immigration and Relocation in U.S. History, The Swedes, 19.1.2021., <https://www.loc.gov/classroom-materials/immigration/scandinavian/the-swedes/>.

Statue of Liberty, History, <https://www.history.com/topics/landmarks/statue-of-liberty>.

New York City – Administration and Social Conditions, Britannica, <https://www.britannica.com/place/New-York-City/Administration-and-social-conditions>.

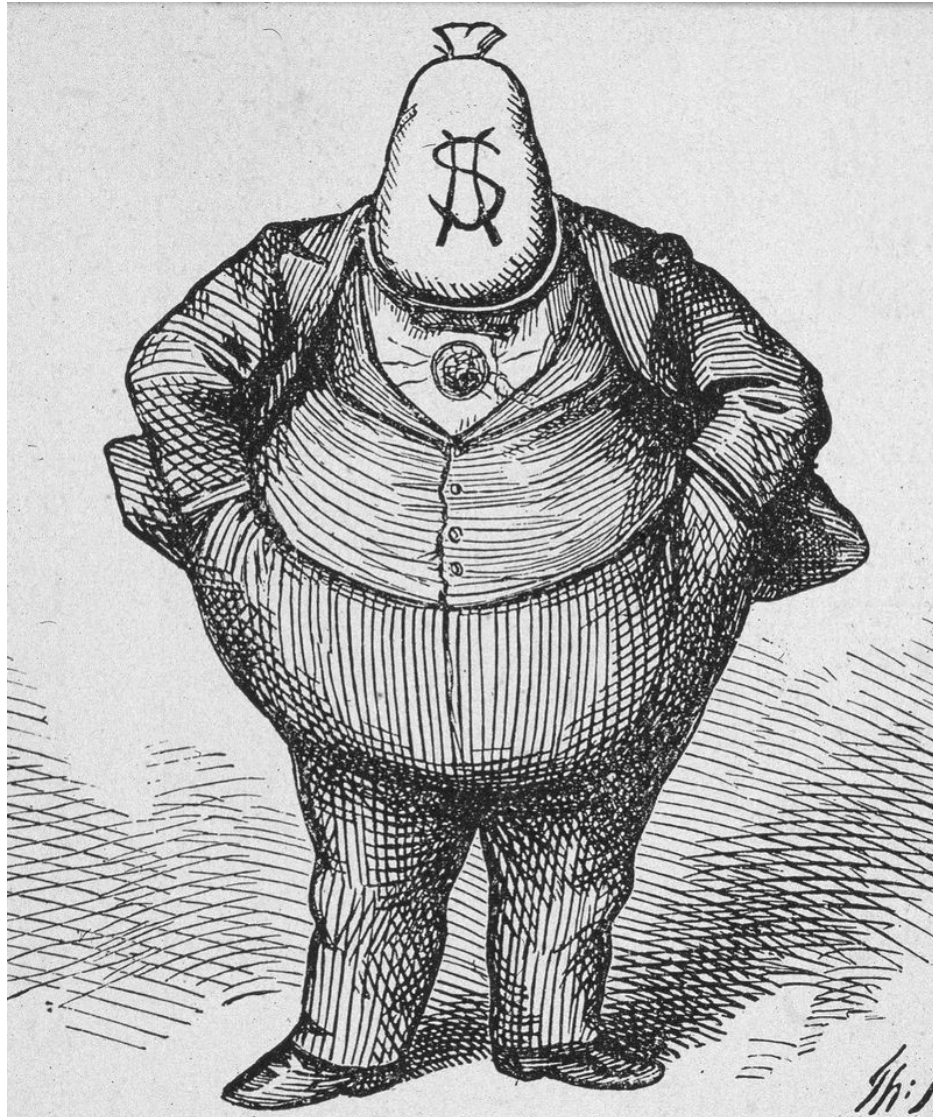
Asiatic Exclusion League, Immigration to United States, <https://immigrationtounitedstates.org/363-asiatic-exclusion-league.html>.

Kenneth Silber, „The Tumultuous 19th Century“, <https://www.thinkadvisor.com/2010/01/01/the-tumultuous-19th-century/?slreturn=20190021080839>, 2010., 16. 1. 2019.

Luria, Adam, red., *Secrets of the Dead : The Woman in the Iron Coffin*, PBS, 2018., <https://www.pbs.org/wnet/secrets/african-american-history-in-new-york-city/3952/>.

POPIS SLIKA

Slika 1. Tweed. Slika prikazuje Nastovu karikaturu Tweeda (Prema: Anbinder, 283).

DOSELJENICI I OBLIKOVANJE AMERIČKOG DRUŠTVA: NEW YORK U 19. STOLJEĆU

Sažetak

Razdoblje 19. stoljeća za Sjedinjene Države značilo je ekonomsku, političku i kulturnu ekspanziju. Imigracijski procesi koji su prisutni kroz cijelo stoljeće obilježili su Sjedinjene Države stvorivši od njih veliki *melting pot* poglavito europskih imigranata. New York je tada bio prva stanica koju je velika većina imigranata prolazila na putu k ostalim dijelovima Sjedinjenih Država, ali također New York je bio i grad koji su imigranti oblikovali i stvorili od njega metropolis i najveći grad Sjedinjenih Država. Sjedinjene su Države kroz razne etape 19. stoljeća imale razne regulacije po pitanju imigracije, ali uvijek su kao država bile u potrebi za velikim brojem radne snage koja je stizala iz Europe. Imigranti su odlazili iz Europe najviše zbog ekonomskih razloga, ali i raznih progona, ratova i prirodnih nepogoda. Imigranti su u New Yorku bili suočeni s novinama s kojima se nisu susretali u svojim matičnim državama jer su od samog mukotrpnog puta pa onda sve do života i rada u New Yorku morali naučiti živjeti s ljudima raznog porijekla i statusa. Valovi imigracije podijeljeni na dva velika vala predstavljaju i jasan pokazatelj kako se i kojom brzinom koji dio Europe razvijao ili bio suočen s ekonomskim i socijalnim problemima. Četiri velike skupine imigranata obilježile su te etape. Prvi val s Nijemcima i Ircima, koji su uz prve imigrante iz kolonijalnog doba stvorili političke i društvene temelje grada, i drugi val sa Židovima i Talijanima, koji su ga „izgradili“ i kulturološki obilježili do danas.

Ključne riječi: imigracija, *melting pot*, New York, Sjedinjene Države

IMMIGRANTS AND THE SHAPING OF THE AMERICAN SOCIETY: NEW YORK IN 19TH CENTURY

Summary

The 19th century period meant economic, political, and cultural expansion for the United States. The immigration processes that have been present throughout the century have marked the United States, making it a great *melting pot*, especially because of European immigrants. New York was the first step into a new nation, a city where the vast majority of immigrants passed on their way to the other parts of the United States. But New York was also the city that immigrants shaped and created, forming a metropolis and largest city of the United States. Throughout the various stages of the 19th century, the United States had different regulations regarding immigration. But as a country, the United States were always in need of a large number of labor force, coming from Europe and other parts of the world. Immigrants left Europe mostly for economic reasons, but also because of various persecutions, wars and natural disasters. Immigrants in New York were faced with new challenges that they had not encountered in their home countries, from the arduous journey to the life and work in New York where they had to learn to live with people of various backgrounds and statuses. The waves of immigration are divided into two major ones. These waves are also a clear indicator of how and at what rate which part of Europe was developing or was facing economic and social problems. Four large groups of immigrants marked these stages. The first wave, with German and Irish immigrants who, along with the first immigrants from the colonial era, created the political and social foundations of the city, and the second wave with the Jews and Italians who had "built" and culturally marked it to this day.

Keywords: immigration, melting pot, New York, United States of America